

UNIVERZITA PARDUBICE

FAKULTA FILOZOFICKÁ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2020

Hana Vodrážková

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická

Posmrtné vydávání díla Jaroslava Havlíčka a jeho kritická recepcce
Bakalářská práce

2020

Hana Vodrážková

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnici Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 30. 11. 2020

Hana Vodrážková

PODĚKOVÁNÍ

Tímto bych ráda poděkovala především vedoucímu své bakalářské práce PhDr. Ivo Říhovi, Ph.D., za odbornou pomoc, cenné připomínky, trpělivost, ale také vsřícný přístup a čas, který mé práci věnoval. Dále bych chtěla poděkovat své rodině a příteli za jejich trpělivost a podporu.

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá posmrtným vydáváním děl Jaroslava Havlíčka a jejich kritickou recepcí. První část je zaměřena na podobu psychologické prózy první poloviny 20. století a spisovatele Jaroslava Havlíčka. Druhá část se věnuje českým i zahraničním nakladatelstvím, která se podílela na posmrtném vydávání děl Jaroslava Havlíčka. Třetí část představuje nakladatelství Kruh. Zájem je soustředěn především na pozici Havlíčkova díla v jeho někdejšími edičním plánu. Čtvrtá část vymezuje pojem literární kritika a její vývoj po druhé světové válce. Dále jsou zde shrnuty informace o periodikách, která se nějak zabývala Jaroslavem Havlíčkem, a analýza kritických ohlasů na posmrtné vydávání Havlíčkových textů. Tato poslední část je rozdělena podle sledovaných aspektů autorovy tvorby na téma, postavy, motiv, symbol, inspirační zdroje, vzájemné srovnání jednotlivých děl Jaroslava Havlíčka a jejich srovnání s díly jiných autorů. V závěru práce je shrnutá vydavatelská práce českých i zahraničních nakladatelství, zaměřující se na posmrtné vydávání děl Jaroslava Havlíčka. Dále je zde zhodnocena práce nakladatelství Kruh a nechybí ani seznam autorů a periodik, kteří se zabývali kritickou recepcí Havlíčkových děl. Na konci se pozornost upíná na komparaci různých názorů jednotlivých autorů a na vývoj kritické recepce.

KLÍČOVÁ SLOVA

Jaroslav Havlíček, nakladatelství, Kruh, psychologická próza, česká literární kritika, kritická recepce

TITLE

Posthumous publication of Jaroslav Havlíček's work and his critical reception

ABSTRACT

The bachelor's thesis deals with the posthumous publication of works by Jaroslav Havlíček and their critical reception. The first part focuses on the form of psychological prose of the first half of the 20th century and the writer Jaroslav Havlíček. The second part of the work is devoted to Czech and foreign publishers who participated in the posthumous publication of works by Jaroslav Havlíček. The third part presents the Kruh publishing house. The interest is mainly focused on the position of Havlíček's work in his former publishing plan. The fourth part defines the concept of literary criticism and the development of literary criticism after the Second World War. It also summarizes information about periodicals that somehow dealt with Jaroslav Havlíček, and an analysis of critical responses to the posthumous publication of Havlíček's texts. This last part is divided according to the observed aspects of the author's work on the theme, figures, motif, symbol, sources of inspiration, mutual comparison of individual works by Jaroslav Havlíček and their comparison with works by other authors. At the end of the work there is a summary of publishing work of Czech and foreign publishers, focusing on the posthumous publishing of works by Jaroslav Havlíček. Furthermore, the work of publishing house - Kruh is evaluated here. There is also a list of authors and periodicals which dealt with the critical reception of Havlíček's works. At the end, attention is focused on the comparison of different opinions of individual authors and on the development of critical reception.

KEYWORDS

Jaroslav Havlíček, publishing house, Kruh, psychological prose, Czech literary criticism, critical reception

OBSAH

ÚVOD	1
1. LITERÁRNĚHISTORICKÉ KONTEXTY TVORBY JAROSLAVA HAVLÍČKA	3
1.1 Psychologická próza první poloviny 20. století.....	3
1.2 Osobnost Jaroslava Havlíčka	6
2. NAKLADATELSTVÍ A POSMRTNÉ VYDÁVÁNÍ DĚL JAROSLAVA HAVLÍČKA	9
2.1 Česká nakladatelství	9
2.2 Zahraniční nakladatelství.....	17
3. KRUH.....	20
3.1 Vznik a charakteristika nakladatelství Kruh.....	20
3.2 Edice nakladatelství Kruh.....	21
3.3 Díla Jaroslava Havlíčka v edičním plánu nakladatelství Kruh.....	24
4. KRITICKÁ RECEPCE POSMRTNÉHO VYDÁVÁNÍ DĚL JAROSLAVA HAVLÍČKA	26
4.1 Literární kritika po druhé světové válce	26
4.2 Kritická rozprava nad dílem Jaroslava Havlíčka	29
4.3 Tematické dělení.....	32
4.3.1 Téma.....	32
4.3.2 Postavy	37
4.3.3 Motiv	42
4.3.3.1 Smrt.....	42
4.3.3.2 Neviditelnost	44
4.3.3.3 Maloměsto.....	45
4.3.4 Symbol – petrolejová lampa.....	46
4.3.5 Inspirační zdroje	46
4.3.6 Srovnání jednotlivých děl Jaroslava Havlíčka	47
4.3.7 Srovnání děl Jaroslava Havlíčka s díly jiných autorů	48
ZÁVĚR.....	50
SUMMARY	55
SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	56

ÚVOD

Jaroslav Havlíček odešel z tohoto světa velmi brzy. Za jeho života byl vydán jen zlomek jeho tvorby, a možná i proto zůstal ještě dlouho po své smrti nedoceněný. Značná část jeho děl spatřila světlo světa až po jeho smrti. Knižní tituly vycházely napříč různými nakladatelstvími, knihovny, ale i díky univerzitám či muzeím. Čím více se lidé začetli do jeho knih, tím více si začali uvědomovat jeho význam pro naši literaturu. Havlíček bez pochyby patří k nejosobitějším představitelům naší moderní prózy.¹

Během minulého století se objevilo několik významných osobností, které se rozhodly shromážďovat díla Jaroslava Havlíčka a vytvořit jejich přehled, prováděly výzkum jeho literární pozůstalosti, který se nám stal pomocníkem a odrazovým můstkem. Byl to Josef Rumler, zároveň i editor některých knih Jaroslava Havlíčka, a Nella Mlsová, která se tomuto výzkumu věnovala dlouhodobě.

V předkládané bakalářské práci se budeme zabývat posmrtným vydáváním děl Jaroslava Havlíčka napříč jednotlivými nakladatelstvími jak v České republice, tak i v zahraničí. Nedílnou součástí bude i práce s ohlasy literárních kritiků od roku 1946 až po současnost.

V první kapitole si nejprve představíme podobu psychologické prózy první poloviny 20. století se zaměřením na vývoj psychologické prózy ve čtyřicátých letech, kdy se začala vydávat Havlíčkova díla. Nastíníme si, jak můžeme psychologickou prózu definovat, představíme si její znaky a autory, kteří byli u jejího rozmachu, ale i autory tvořící zhruba ve stejném období jako Havlíček. Druhá část kapitoly bude ohlédnutím se za samotnou osobností Jaroslava Havlíčka a za jeho životem.

V následující kapitole se už přesuneme k jednotlivým nakladatelstvím, která se zabývala posmrtným vydáváním děl Jaroslava Havlíčka. Jako odrazový můstek nám poslouží kniha od Nelly Mlsové *Člověk na rozhraní*. Zaměříme se na nakladatelství, která jeho díla vydávala od roku 1944 až po současnost. Zjistíme, že kromě českých nakladatelství vyšla jeho díla i v zahraničí, např. v Německu, Polsku, Rusku, Bulharsku atd.

V navazující kapitole se budeme věnovat pouze jednomu nakladatelství, které si představíme podrobněji. Pozornost bude zaměřena na královéhradecké nakladatelství Kruh. Samostatná kapitola mu bude věnována obzvlášť díky jeho promyšlené vydavatelské činnosti,

¹ RUMLER, Josef. *Epik Jaroslav Havlíček*. Praha: Československý spisovatel, 1973, s. 9.

kteřá byla v tehdejší době ve východních Čechách velmi vítaná.² Na začátku kapitoly si představíme samotné nakladatelství, jeho vznik a charakteristiku. Pokusíme se zmapovat všechny edice, které Kruh vydávalo, a v poslední části kapitoly se soustředíme na pozici Havlíčkova díla v jeho tehdejších edičním plánu.

Než se v poslední kapitole zaměříme na samotnou kritickou recepci posmrtného vydávání děl Jaroslava Havlíčka, zkusíme si definovat, co vůbec znamenají a co si představíme pod pojmy kritika a literární kritika. Při jejich objasňování budeme vycházet z knihy od Václava Černého *Co je kritika, co není a k čemu je na světě*. V této teoretické části kapitoly nezapomeneme ani na přehled vývoje literární kritiky po druhé světové válce. V následující části se zaměříme na tištěná literární periodika, která vydávala recenze na díla Jaroslava Havlíčka. Nezapomeneme ani na autory těchto textů.

Druhou část poslední kapitoly rozdělíme do několika podkapitol a budeme se orientovat na samotnou kritickou recepci posmrtného vydávání děl Jaroslava Havlíčka. Především nás bude zajímat, jakým aspektům věnovala literární kritika největší pozornost. Jedná se o téma, postavy, motivy, symbol, srovnání jednotlivých děl Jaroslava Havlíčka, srovnání děl Jaroslava Havlíčka s díly jiných autorů a jejich význam.

V závěru práce si nejdříve zodpovíme otázku, jaký počet Havlíčkových knih vycházel v jednotlivých letech. Dále se pokusíme shrnout vydavatelskou práci jak českých, tak zahraničních nakladatelství, jež se zaměřila na posmrtné vydávání děl Jaroslava Havlíčka. Nezapomeneme zhodnotit práci nakladatelství Kruh, které se také zabývalo touto problematikou. Poté shrneme, kteří autoři se zaobírali kritickou recepcí Havlíčkových děl a v jakých periodikách jejich práce vycházely. U dalších otázek nás bude zajímat především to, kterým aspektům jeho tvorby byla věnována největší pozornost, kterým Havlíčkovým dílům se kritika věnovala, které naopak zcela opomněla. Pokusíme se také zjistit, jestli se kritici ve svých názorech spíše shodovali, nebo rozcházeli.

² ČEČKOVÁ, Eva. Východočeské nakladatelství Kruh: Nakladatelská politika socialistického státu a postavení krajských nakladatelství v naší knižní kultuře. In: *Knihovna: Vědeckoteoretický sborník*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981. s. 108.

1. LITERÁRNĚHISTORICKÉ KONTEXTY TVORBY JAROSLAVA HAVLÍČKA

1.1 Psychologická próza první poloviny 20. století

Psychologická próza je zaměřená na duševní stav člověka, na jeho patologické jevy, pudy a psychoanalýzu. Stavby a proměny lidského nitra se staly hlavním tématem románů. Psychologické romány v první polovině 20. století odkrývaly především dříve nepopisované vnitřní děje v člověku a nově se snažily zobrazit síly podvědomí.³

Po vzestupu v prvním desetiletí (Benešová, Olbracht, Tilschová, Čapek Chod) se psychologická próza ve dvacátých letech stala značně okrajovým literárním proudem. Větší zájem o ni, převážně o psychologický román, se vrátil zvláště počátkem třicátých let. Autoři se chtěli vymanit z přístupu k psychologické próze minulých let. Měli snahu najít lepší a objektivnější cestu k psychice současného člověka. Jako základna posloužila takzvaná hlubinná psychologie, která u nás byla hojně studovaná, překládaná, akceptovaná a aplikovaná, a to spolu s psychoanalytickou školou, převážně Freudovou psychoanalýzou, Adlerovou individuální psychologií a Jungovou analytickou psychologií, které začaly soustavně zdůrazňovat nebo alespoň popisovat jisté složky lidské psychiky doposud opomíjené, nesmyslně vykládané nebo zcela neznámé. Ovšem nový přístup pronikal do prózy často v nepřímé podobě a rychle se tvořila nová klišé.⁴

V lepších případech hlubinná psychologie českou psychologickou prózu opravdu inspirovala, a to převážně při jejím rozboru traumat moderního člověka rozervaného rozporů soudobé civilizace, odcizeného, stravovaného různými komplexy a neschopného komunikace.⁵ Na počátku třicátých let převažovaly v této oblasti především rozsáhlé odborné studie individuálních psychických stavů a vnitřních postojů. „Později se tu [...] objevily jednak pokusy o psychologii lidských množin (Hostovský), jednak na sebe psychologická próza nabírala další funkce: ojedinele noetickou (Hostovský), častěji pak úže společenskou (J. Havlíček, J. Weiss aj.); v druhém případě však nezřídka zůstávalo při dualismu psychologického a sociologického přístupu k látce (Vachek, Glazarová aj.).“⁶

³ LEHÁR, Jan a kol. *Česká literatura od počátků k dnešku*. Praha: Lidové noviny, 2008, s. 651.

⁴ MUKAŘOVSKÝ, Jan. *Dějiny české literatury IV*. Praha: VICTORIA PUBLISHING, a. s., 1995, s. 397.

⁵ Tamtéž, s. 397–398.

⁶ Tamtéž, s. 398.

V souvislosti se stále obtížnější situací týkající se postavení národa narůstala v psychologické próze na konci třicátých let potřeba překonat působení špatných vlivů na psychiku člověka, což bylo zárukou jeho mravní síly a společenské aktivity, tolik potřebné pro čas blížící se válečné katastrofy. Tato skutečnost pak nabyla svého vrcholu za okupace.⁷

Ve čtyřicátých letech se psychologická próza štěpila na dvě větve. První z nich byl proud psychologie s cílem etického humanismu, který byl převážně doménou spisovatelek. Mezi hlavní představitelky této větve patřily Božena Benešová, Helena Dvořáková a Jarmila Glazarová. Přestože tento proud reprezentovaly převážně ženy, našla se v něm i mužská jména. Mezi mužské představitele první větve řadíme Čestmíra Jeřábka a Benjamina Kličku.⁸

Nás bude ale zajímat hlavně druhá větev psychologické prózy čtyřicátých let, kterou byl naturalisticky orientovaný psychologický román. Ten se začal dostávat do popředí už v třicátých letech a byl značně početněji zastoupen. K jeho nejplodnějším autorům tehdejší doby patřily Vladimír Neff, A. C. Nor a Emil Vachek. Až na některé výjimky (J. Havlíček) byla bohužel jeho umělecky vývojová váha nepatrná. Druhá větev převzala zorný úhel od klasické naturalistické prózy (K. M. Čapek Chod, J. K. Šlejhar), dovedla pozměnit tradiční psychologické náměty a poté je členit na aktuální společenské témata. Autoři, v jejichž románech výrazně převládaly společné rysy nad rozdíly v individuálním autorském stylu, velmi často zařazovali do svých děl projevy patologické psychiky, projevovali zájem o zločincovu duši a jedincovu identitu (E. Vachek, M. Nohejl, V. Neff, K. J. Beneš).⁹ Z uvedených jmen patří mezi nejvýznamnější tvůrce „[...] Emil Vachek, epik společenského a tím spojovaného osobnostního rozvratu, který měl ustavičnou potřebu slučovat své psychologické studie s časově politickým glosátorstvím žurnalistické ražby, a především Jaroslav Havlíček [...]“¹⁰, jehož příběhy jsou založené na neshodě životního zdraví a nemoci, tragice života, kde se postavy snaží vymanit a oprostít od nepříznivého osudu. Vedle těchto dvou hlavních větví se někteří autoři snažili vybudovat psychologickou prózu podle tradičního venkovského realismu (J. Seker).¹¹

Nově orientovaná psychologická próza měla svého předního představitele v Egonu Hostovském, který díky své bohaté tvorbě v třicátých letech nejzásadněji ovlivnil vývoj psychologické prózy. Jeho předním tématem se staly protichůdné stavy v lidské duši, za které

⁷ Tamtéž.

⁸ Tamtéž, s. 398–399.

⁹ Tamtéž, s. 399.

¹⁰ Tamtéž.

¹¹ Tamtéž.

mohl především tlak rodinných poměrů a rodové tradice, rasové zakotvení, války a krizový stav soudobého společenského uspořádání.¹²

Během druhé světové války se začala rozvíjet psychologická a introspektivní próza. Bylo to způsobeno tím, že se lidé začali cítit ohroženi vnějším zásahem a následně kvůli tomu i vnitřní nevyrovnaností. Hlavním tématem byl odraz krizové situace, která byla zapříčiněna zmíněnou druhou světovou válkou. Na této próze se podíleli spisovatelé různých generací, ale především autoři patřící do generace nejmladších (Zdeněk Urbánek, Jiří Orten aj.). Na začátku jejich tvorby byl tento typ prózy úzce spjat s duchovní stránkou v lyrice nejmladších básníků. Proto není nijak zarážející, že Zdeněk Urbánek je autor eseje *Člověk v mladém poezii* (1940) a že Jiří Orten začínal jako prozaik (*Eta Eta žlutí ptáci*, 1966, *Pro děti*, *Knížka naslouchajících*, 1967 aj.). Později se ale uchýlili k psychologickému románu sociálního nebo generačního typu, kdy např. díla Zdeňka Urbánka směřovala k poznání člověka, který v bolesti hledá smysl a podstatu svého života. K dalším představitelům patří Bohuslav Březovský. Jeho psychologická analýza se opírala o rozdílnost a příbuznost dvou vnějškově nesouvisejících osudů.¹³

„Psychologická analýza je v prózách mladých autorů vždy vyvažována mravními principy, které harmonizují obraz depersonalizace osobnosti. Toto schematické rozvržení snižuje hodnotu těchto děl, na nichž je příliš patrný jejich apriorně stanovený záměr. Dvěma autorům se však podařilo vytvořit originální typy moderní psychologické prózy – Egonu Hostovskému a Václavu Řezáčovi. Hostovský psal svá díla v naprosto jiném kontextu, než byl kontext okupační; „cizinecký“ pocit emigranta vtiskl jeho dílům nový rys, odlišný od problematiky, k níž se v předcházejících dílech vracel.“¹⁴ Vývoj v dílech Václava Řezáče, zaměřený na rozvinutí tradice moderního společenského románu, byl okupací přerušen a autorovy prózy začaly přirozeně reagovat na nové společenské uspořádání.¹⁵

Během válečných let byla značně zastoupena i realistická próza, která se chtěla vyhnout úskalí naturalistického vypravěčství kladením důrazu na psychologickou motivaci a charakteristiku. Rozpor mezi realistickou a psychologickou interpretací reality je zřejmý i v prózách Jaroslava Havlíčka. Ten se pokoušel změnit dřívější metodu, vymanit se z opakujících se scén provázaných charakteristikou postav, která se měnila v nepřímé třídění postav. Tyto změny můžeme vnímat hlavně mezi díly *Ta třetí* a *Helimadoe*.¹⁶ Vývoj Havlíčka

¹² Tamtéž, s. 400.

¹³ Tamtéž, s. 484–485.

¹⁴ Tamtéž, s. 485.

¹⁵ Tamtéž, s. 485–486.

¹⁶ Tamtéž, s. 487.

jako povídkáře a novelisty byl ale dán až vydáním svazku *Smaragdový příboj, Zázrak flamendrů a Prodavač času*. Teprve tehdy byl rekonstruován jeho spisovatelský vývoj, který se pohyboval: „[...] mezi naturalistickou a sociálně kritickou prózou, analyticko-psychologickými studii a fantazijními groteskami, vždy protiiluzionisticky zaměřenými.“¹⁷

1.2 Osobnost Jaroslava Havlíčka

„Rodák z podkrkonošské Jilemnice, od počátku své samostatné životní dráhy zraněný nenaplněností představ o své budoucnosti, bankovní úředník, který po celý život těžce dělí svůj čas mezi vyčerpávající zaměstnání a literární tvorbu, člověk uzavřený, téměř bez společenských a literárních kontaktů, a přitom člověk výjimečného tvůrčího talentu a kultivovanosti, s velkými uměleckými plány, jenž bezelstně sděluje v tiráži své prvotiny, stejně jako vyhovuje nakladateli v požadavku komerčně vhodnějšího titulu svého díla. Tak se jevil svým současníkům Jaroslav Havlíček, [...]“.¹⁸

Podle slov Josefa Rumlera je Jaroslav Havlíček zjev v naší literatuře mimořádně složitý. Čím více se začteme do jeho díla, tím více si uvědomíme jeho význam pro naši literaturu. Havlíček patří k těm vynikajícím meziválečným talentům, které naplnily naši literaturu bohatým odkazem. Ne nadarmo se říká, že Havlíček bezpochyby patří k nejosobitějším představitelům naší moderní prózy. Od autorů tvořících ve stejném období se odlišuje méně nápadnou slovesnou formou, zejména minimem jazykové stylizace.¹⁹ Možná právě proto na nás může jeho styl psaní působit velmi přirozeně a nestrojeně. Stálým zdrojem jeho tvorby bylo sepětí se životem. Sám definoval svoji tvorbu jako „úsilí o vytvoření živého člověka v literárním díle“. Jeho mimořádný talent spočíval ve smyslu pro architekturu prozaických žánrů. Pokud jde o zvládnutí techniky řemesla, právem mluvíme o Havlíčkovi jako o mistru skladby.²⁰

Jaroslav Havlíček se narodil, jak už jsem zmínila v prvním odstavci, v podkrkonošské Jilemnici, a to 3. 2. 1896. Narodil se jako mladší ze dvou synů zdejšího učitele a dcery hraběcího nadlesního z okolí Chlumce nad Cidlinou. Podkrkonošský lid poznával Havlíček nejvýrazněji u otcových rodičů v Hrabačově. Rodné maloměsto, příbuzenské vztahy a také jeho povahové sklony, které ovlivnilo několik nemocí během jeho dětství a dospívání, se staly

¹⁷ Tamtéž s. 487–488.

¹⁸ NOVÁKOVÁ, Zdeňka. Jaroslav Havlíček, Petrolejové lampy. *O knihách a autorech*. 1987, č. podzim, s. 28.

¹⁹ RUMLER, Josef. *Epik Jaroslav Havlíček*, s. 9.

²⁰ Tamtéž.

pro Havlíčka velmi důležitým materiálem pro jeho budoucí tvorbu.²¹ Do školy začal Jaroslav Havlíček chodit v Jilemnici. Poté roku 1909 přešel na jičínskou reálku, kde v roce 1913 také odmaturoval.²² Snil o tom, že bude malovat, proto se chtěl hlásit na studium malířství na uměleckoprůmyslové škole. Bohužel ale záměry rodičů zvítězily a Jaroslav Havlíček na jejich přání absolvoval abiturientský kurs při obchodní akademii v Chrudimi. Neuskutečněný sen stát se malířem zanechalo v Havlíčkovi velkou ránu. Ve studentských letech mohl své nadání ukázat pouze na maloměstských kulturních zábavách. Velkou změnu představovaly prázdniny roku 1913. V Jilemnici se konaly různé výlety a pořádala se divadla. Havlíček se naučil společenské hry, hojně četl a s bratrem začal psát a skládat tzv. „Jilemnické písničky“.²³ Po prázdninách začal studovat obor obchodních věd na Čes. vysoké škole technické v Praze.

Na počátku první světové války byl odveden a po pobytu v důstojnické škole v Kadani se účastnil bojů na ruské a italské frontě.²⁴ Během války byl dvakrát zraněn. Po válce pobýval ještě nějaký čas jako voják na Slovensku. Jak sám říkával, najednou se cítil starý a připadalo mu, že mu díky válce valná část mládí utekla.²⁵

V březnu roku 1919 začal vykonávat práci úředníka pro Živnostenskou banku v Praze. Při zaměstnání opět pokračoval ve vysokoškolských studiích, obor obchodní vědy, ale po dvou letech studií zanechal. Po delší známosti se roku 1921 oženil s dcerou váženého jilemnického mydláře Marií Krausovou, která se stala příštím spisovatelí múzou. Přinesla do jeho života dar v podobě dalšího materiálu pro jeho budoucí tvorbu.²⁶

Havlíčkův další životopis není nijak bohatý na převratné události. Stal se z něj úředník, který z hloubi duše své povolání nenáviděl. Věděl však, že musí uživit svoji rodinu, proto se o tom nikdy ani slůvkem nezmínil. Roku 1921 patřil mezi ty, kteří se zúčastnili stávkou bankovních zaměstnanců, avšak nikdy nevstoupil do žluťácké odborové organizace. Teprve po každodenním návratu z kanceláře do Krče a později do rodinného domu ve Spořilově začíná psát, aby se vyrovnal se všemi strastmi svého vnitřního života. Psal v noci, obvykle až do svítání. Tak vznikalo jeho literární dílo. Zatímco současníci od Vančury po Řezáče postupně to, co napsali, převážně hned publikovali, Havlíček zveřejňoval od roku 1924 jen tu a tam po časopisech některé básně a teprve od roku 1928 drobné povídky.

²¹ Tamtéž, s. 13.

²² FORST, Vladimír a kol. *Lexikon české literatury 2, H-L*. Praha: Academia, 1993, s. 109.

²³ RUMLER, Josef. *Epik Jaroslav Havlíček*, s. 13.

²⁴ FORST, Vladimír a kol., c. d., s. 109.

²⁵ RUMLER, Josef. *Epik Jaroslav Havlíček*, s. 14.

²⁶ Tamtéž.

Havlíčkovu autorskou bezradnost násobila osobní plachost, která mu po léta bránila stýkat se s jeho literárními vrstevníky.²⁷

V době, kdy se díky povzbuzení kritika Karla Sezimy odhodlával k vydání prvního románu, byl ve skutečnosti autorem již šedesáti povídek, jež dnes představují dvě třetiny jeho povídkového odkazu.²⁸

Havlíček byl znám jako člověk uzavřený, nepřístupný, v názorech důsledný až nesmiřitelný, který se vzápětí dovedl proměnit v nejpřátelštějšího společníka. Neexistovala hra, kterou by nezvládal. Byl výborný šachista, fotograf, karbaník, lyžař, turista, zahrádkář, recitátor a loutkoherec a neobyčejně zkušený kouzelník – iluzionista. Nikdy se nijak politicky neangažoval. V létě roku 1940 velmi vážně onemocněl. Po léčbě se opět vrátil do práce v bance, jejímž smyslem právem pohrdal. Upachtěnými protektorátními přísluhovači byl souzen a odsouzen jako autor „nemravných“ povídek (*Neopatrné panny*, 1941), přesto dál intenzivně psal. Bohužel 7. dubna 1943 přichází zpráva, že naprosto vyčerpaný sedmačtyřicetiletý Jaroslav Havlíček odešel. Osudným se mu stal zánět mozkových blan.²⁹

Nebyl ani první ani poslední, kdo nemohl svůj talent rozvinout naplno. Jeho odkaz nám pomáhá uvědomit si a představit si, jaký Havlíček jako autor doopravdy byl. Byl vzorem pravého spontánního epika.³⁰

²⁷ Tamtéž.

²⁸ Tamtéž, s. 15.

²⁹ Tamtéž, s. 15–16.

³⁰ Tamtéž, s. 9.

2. NAKLADATELSTVÍ A POSMRTNÉ VYDÁVÁNÍ DĚL JAROSLAVA HAVLÍČKA

Za života Jaroslava Havlíčka byla vydána jen nepatrná část jeho tvorby. Většinu jeho děl můžeme najít v časopisech, sbornících a především rukopisech. Uplynula léta a desetiletí, než začali vystupovat před čtenáře hrdinové rukopisů z kufry, v němž se ukrývala Havlíčkova pozůstalost. Především obsah povídek všechny překvapil kvantitou i kvalitou zpracování. Rukopisy vydané z pozůstalosti nám teprve pomáhaly utvořit si celistvou představu o Havlíčkovi – romanopisci, novelistovi a povídkáři.³¹

2.1 Česká nakladatelství

V českém prostředí se posmrtnému vydávání děl Jaroslava Havlíčka věnovalo dohromady dvacet šest nakladatelství, muzeí, knihoven a univerzit. Zejména se na ně zaměřilo jedenadvacet pražských nakladatelství. Mezi ta nejvíce zastoupená, co se týká množství posmrtně vydaných děl Havlíčka, se řadí nakladatelství Československý spisovatel (dále jen ČS). ČS vznikl v roce 1949 jako specializované nakladatelství k vydávání soudobé české poezie, prózy a literární vědy. Měl být jakousi výkladní skříní oficiální či alespoň tolerované tvorby. Sídлил na Národní třídě, Praha 1 v domě, kde dříve působilo jiné nakladatelství, nakladatelství František Topič. ČS vznikl sloučením Nakladatelství a knihkupectví Fr. Borový s Evropským literárním klubem (ELK) a Nakladatelským družstvem Máj. Na vydání Havlíčkových děl se zaměřil mezi lety 1953–1987. V těchto letech se na postu ředitele vystřídal několik jmen jako Václav Řezáč, Ladislav Fikar, Jan Pilař a Ivan Skála. V roce 1993 se nakladatelství přejmenovalo na Český spisovatel, ale v roce 1997 bohužel zaniklo.³² Avšak v roce 2008 došlo k obnovení značky ČS pod záštitou společnosti Levné knihy, a. s. Jejich spolupráce trvala ale jen do roku 2013.³³ ČS vydal za svoji dobu něco přes 6 000 publikací.³⁴

V edici *Žatva* vyšla dvě díla. V roce 1953 to byly *Petrolejové lampy*. Jednalo se o první vydání *Petrolejových lamp* v ČS. O doslov se postarala Jarmila Glazarová. Druhým

³¹ Tamtéž, s. 16.

³² HALADA, Jan. *Encyklopedie českých nakladatelství 1949–2006*. Praha: Libri, 2007, s. 89–91.

³³ Československý spisovatel. *Wikipedie, otevřená encyklopedie* [online]. © 9. 9. 2019 [cit. 2020-04-03]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8Ceskoslovensk%C3%BD_spisovatel

³⁴ HALADA, Jan, c. d., s. 89–91.

dílem této edice byly *Vzdoropohádky* (1954). Šlo opět o první vydání tohoto díla v ČS. Doslov napsal Adolf Branald.³⁵

V edici Dílo Jaroslava Havlíčka se počet vydaných knih značně rozrostl. Jednalo se o *Helimadoe* (1956), *Petrolejové lampy* (1957), k nimž doslov napsal Karel Polák, *Neviditelný*, který vyšel roku 1958 jako první vydání tohoto díla v ČS. V roce 1959 vyšla dvě díla. První opět neslo značku prvního vydání v ČS, a to *Ta třetí* s doslovem od Josefa Rumlera.³⁶ Dalším dílem, které se pyšnilo značkou první vydání v ČS, byl *Smaragdový příboj* z roku 1962. Kniha obsahuje pět rozsáhlejších novelistických prací (*Zánik městečka Olšiny*, *Komtesa Camilla*, *Útěk z civilizace*, *Kamenný orchestr* a *Smaragdový příboj*). Editor je Josef Rumler.³⁷ V roce 1964 vyšla v této edici hned tři díla, opět *Smaragdový příboj*, dále *Prodavač času: Tři knihy povídek*, kde dílo uspořádal, k vydání připravil, doslov a poznámku napsal Josef Rumler, a *Zázrak flamendrů: Povídky z kufry*, editor Josef Rumler. Kniha představuje kritický výběr povídek z mladých let autorovy tvorby. Obsahuje dvacet devět příběhů, které jsou uspořádané podle příbuznosti tematiky.³⁸ *Prodavač času: Tři knihy povídek* zde opět vyšel roku 1968. Jednalo se o třicet osm povídek, z nich dvanáct bylo otištěno poprvé. Tato kniha tak představovala téměř kompletní Havlíčkovu povídkovou tvorbu.³⁹ Posledním dílem vydaným v této edici byl *Synáček, Vlčí kůže* (1972).⁴⁰

V edici Klíč: knihovna lidové tvorby vyšly tři knihy – v roce 1963 s doslovem Josefa Rumlera *Helimadoe* a v roce 1966 opět *Helimadoe* a *Neviditelný* s doslovem znovu od Josefa Rumlera.⁴¹

³⁵ Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020–04–03]. Dostupné z: <https://aleph.nkp.cz/F/5L2KG46F2FS89QDMJ34MI7Y47X6BHH3QEIR34748ILV2TVIQ43-63033?func=short-jump&jump=000361>

³⁶ Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020–04–03]. Dostupné z: <https://aleph.nkp.cz/F/5L2KG46F2FS89QDMJ34MI7Y47X6BHH3QEIR34748ILV2TVIQ43-09107?func=short-jump&jump=000341>

³⁷ Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020–04–03]. Dostupné z: <https://aleph.nkp.cz/F/5L2KG46F2FS89QDMJ34MI7Y47X6BHH3QEIR34748ILV2TVIQ43-52144?func=short-jump&jump=000311>

³⁸ Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020–04–03]. Dostupné z: <https://aleph.nkp.cz/F/5L2KG46F2FS89QDMJ34MI7Y47X6BHH3QEIR34748ILV2TVIQ43-30359?func=short-jump&jump=000281>

³⁹ Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020–04–03]. Dostupné z: <https://aleph.nkp.cz/F/5L2KG46F2FS89QDMJ34MI7Y47X6BHH3QEIR34748ILV2TVIQ43-25545?func=short-jump&jump=000251>

⁴⁰ Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020–04–03]. Dostupné z: <https://aleph.nkp.cz/F/1LV7GKEBNE2CKA9XSY1PX9X5YPNXA4EGP4BEJHFG5UIPKGB62Y-28411?func=short-jump&jump=000241>

⁴¹ Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020–04–03]. Dostupné z: <https://aleph.nkp.cz/F/5L2KG46F2FS89QDMJ34MI7Y47X6BHH3QEIR34748ILV2TVIQ43-42475?func=short-jump&jump=000301>

Jednou z nejméně zastoupených edic, co se týká posmrtně vydaných děl Jaroslava Havlíčka, byla edice ilustrovaných novel. Zde vyšla pouze jedna kniha, a to *Synáček* (1959). O doslov se tentokrát postaral Vladimír Justl a o ilustraci Zdeněk Brdlík.⁴²

Poslední edice, která se v ČS zaměřila na posmrtné vydání děl Jaroslava Havlíčka, byla edice Slunovrat: Velká řada. V této edici vyšlo dohromady pět děl. V roce 1972 vyšla *Helimadoe*, v roce 1973 *Petrolejové lampy*, kde autorem medailonu a editorem byl Josef Rumler, v roce 1979 *Neviditelný*, zde se o autorův medailon postarala Ludmila Lantová. Všechny tyto tři knihy ilustroval Cyril Bouda.⁴³ Jako poslední dvě knihy vyšly *Synáček* (1981) a *Petrolejové lampy* (1987), vydání připravila Jarmila Víšková, medailon napsala Ludmila Lantová, o grafickou úpravu se postaral O. Hlavsa a o ilustraci Jan Černý.⁴⁴ Další pražská nakladatelství už na tom nebyla stejně, co se týká počtu vydaných Havlíčkových knih. Většinou se jednalo o jedno až tři díla. Jedním z nich bylo nakladatelství Melantrich, které vždy neneslo tento název. V roce 1898 vznikl v Praze vydavatelský koncern jako Tiskárna národně sociálního dělnictva a až v roce 1910 se přejmenoval na Melantrich. V jeho čele byl od tohoto roku Jaroslav Šalda. Pod jeho vedením se z něj stal jeden z největších a nejmodernějších tiskařských podniků ve střední Evropě. Jako nakladatelství začalo svoji činnost v roce 1926. Mezi další ředitele patřili např. Otakar Krouský či Karel Houba. Ale od devadesátých let nakladatelství provázely problémy, a to převážně proto, že po roce 1898 edičně nepokračovalo v předchozí koncepci, rostly mu zásoby a vedení se často měnilo. Koncem devadesátých let 20. století dochází k nejhoršímu a nakladatelství krátce po stoletém výročí zaniká.⁴⁵

V nakladatelství vyšly celkem tři tituly. V roce 1975 vydalo Havlíčkovu prvotinu *Jaro v domě*. Editorem byl Josef Rumler. V edici česká próza vyšla dva roky po sobě stejná kniha, a to *Ta třetí*. Bylo to poprvé v roce 1988, kdy doslov napsal Josef Rumler, o ilustraci se

⁴² Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020–04–03]. Dostupné z: <https://aleph.nkp.cz/F/1LV7GKEBNE2CKA9XS51PX9X5YPNXA4EGP4BEJHFG5UIPKGB62Y-12435?func=short-jump&jump=000341>

⁴³ Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020–04–03]. Dostupné z: <https://aleph.nkp.cz/F/1LV7GKEBNE2CKA9XS51PX9X5YPNXA4EGP4BEJHFG5UIPKGB62Y-28411?func=short-jump&jump=000241>

⁴⁴ Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020–04–03]. Dostupné z: <https://aleph.nkp.cz/F/1LV7GKEBNE2CKA9XS51PX9X5YPNXA4EGP4BEJHFG5UIPKGB62Y-26473?func=short-jump&jump=000201>

⁴⁵ HALADA, Jan, c. d., s. 205–206.

postaral Karel Teissig a o grafickou úpravu Vlasta Machová. Druhá vyšla v roce 1989 a doslov, ilustrace i grafická úprava byla naprosto stejná jako v předchozím vydání.⁴⁶

Druhé nakladatelství, které vydalo také tři tituly, byla Mladá fronta (dnes Mladá fronta, a. s.), založená roku 1945. Mladá fronta představovala nakladatelství s širokým edičním záběrem. Mezi ředitele patřili např. J. Círk, J. Bouček, Jiří Hájek, Karel Červinka ad.⁴⁷ V edici Kapka zde vyšly dvě knihy, *Petrolejové lampy* (1960), kde doslov napsal Čestmír Vejdělek, a *Neviditelný* (1963) s doslovem opět od Čestmíra Vejdělka a s ilustrací Oty Janečka.⁴⁸ V edici Eva vydalo nakladatelství knihu *Neklidná srdce* (1972). O doslov se postaral Jiří Navrátil, přebal knihy navrhl Ervín Erban a grafickou úpravu udělal Jan Solpera.⁴⁹

Jako první soukromé nakladatelství na Slovensku bylo založeno v roce 1990 nakladatelství Fortuna Libri. Pod původním názvem Fortuna Print působilo na Slovensku, ale i v České republice. Nakladatelství se stalo známým díky vydávání speciální edice naučných kronik. Dnes nabízí pestrou žánrovou paletu knižních titulů pro širokou čtenářskou veřejnost. Nově se Fortuna Libri rozšířila i o nakladatelství Československý spisovatel, a tak se rozšířilo i množství knih, čekající na své čtenáře.⁵⁰ Toto nakladatelství vydalo dvě díla, a to poměrně nedávno *Petrolejové lampy* (2017) a *Helimadoe* (2019).⁵¹

Nakladatelství Josef R. Vilímek vznikalo postupně. Nejdříve v roce 1858 Josef Richard Vilímek starší spolu se svým přítelem Josefem Svátkem založili Humoristické listy. Počátkem šedesátých let 19. století otevřel spolu s Josefem Novákem Slovanské knihkupectví, kde ale nevydržel nijak dlouho, a roku 1872 zřídil vlastní tiskárnu. Po koupi dvou domů v ulici Spálená a Opatovická a vybudování průchodu mezi nimi do nich roku 1885 přenesl celý závod a následující rok podnik předal svému synovi. Teprve až Josef Richard Vilímek

⁴⁶ Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020-04-03]. Dostupné z: <https://aleph.nkp.cz/F/5L2KG46F2FS89QDMJ34MI7Y47X6BHH3QEIR34748ILV2TVIQ43-41462?func=short-jump&jump=000221>

⁴⁷ HALADA, Jan, c. d., s. 212–213.

⁴⁸ Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020-04-03]. Dostupné z: <https://aleph.nkp.cz/F/5L2KG46F2FS89QDMJ34MI7Y47X6BHH3QEIR34748ILV2TVIQ43-04887?func=short-jump&jump=000331>

⁴⁹ Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020-04-03]. Dostupné z: <https://aleph.nkp.cz/F/5L2KG46F2FS89QDMJ34MI7Y47X6BHH3QEIR34748ILV2TVIQ43-50348?func=short-jump&jump=000241>

⁵⁰ O nás. *Fortuna Libri* [online]. © 2019 [cit. 2020-04-03]. Dostupné z: <https://www.fortunalibri.cz/o-nas/>

⁵¹ Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020-04-03]. Dostupné z: https://aleph.nkp.cz/F/S1XCA736RTMT8J4B98RMI7Q9C5R57CGSQMIPG4US15AFHU9IC2-43176?func=short-sort&set_number=085717&sort_option=01---D03---A

mladší plně rozvinul nakladatelskou činnost.⁵² V edici Vilímkova knihovna vydalo dva tituly, *Neviditelný* (1946) a *Ta třetí* (1947). U obou napsal doslov Karel Polák.⁵³

Levné knihy KMa, s. r. o., dnes již Levné knihy, a. s., vznikly v roce 2000. Najdeme je na Václavském náměstí, Praha 1. Zakladatelem je ing. Jan Maivald. Knihy vydané v tomto nakladatelství nevycházejí v edicích. Každá žánrová řada má stejný vzhled obálky.⁵⁴ Levné knihy KMa, s. r. o., vydaly dva tituly a oba v roce 2000, *Petrolejové lampy* a *Helimadoe*.⁵⁵

Mamert Knapp s Josefem Mikulášem roku 1866 založili knihkupectví, knihtiskárnu, litografie, nakladatelství a knihařství v Karlíně. V roce 1881 Mikuláš firmu opustil a Mamert pokračoval v provozu dál pod názvem M. Knapp.⁵⁶ Nakladatelství vydalo jeden titul, a to hned dvakrát, *Jak se chovati ve společnosti* (1946, 1947).⁵⁷

Nakladatelství Odeon původně vzniklo v roce 1953 jako Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění. Roku 1961 se hudební část přesunula jinam a z něj se stalo Státní nakladatelství krásné literatury a umění. Teprve 1. 1. 1966 byl název změněn na Odeon.⁵⁸ V edici Klub čtenářů vydalo nakladatelství dva tituly, *Helimadoe* (1966), *Petrolejové lampy* (1983).⁵⁹

V nakladatelství Václav Petr vyšla v edici Atom dvě díla. V roce 1944 vydalo *Zánik městečka Olšiny: povídky a romaneta*. O dva roky později vyšel *Smaragdový příboj*, doslov napsal Karel Polák a ilustrátorem byl Josef Liesler.⁶⁰

Nakladatelství Leda, s. r. o., a nakladatelství Rozmluvy vydaly *Petrolejové lampy* v roce 2013 a 2016.⁶¹ Nakladatelství Leda, s. r. o., vzniklo v roce 1992, sídlo má ve Voznici,

⁵² ZACH, Aleš. *Stopami pražských nakladatelských domů*. Praha: Thyrsus, 1996, s. 29–30.

⁵³ Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020–04–03]. Dostupné z: <https://aleph.nkp.cz/F/5L2KG46F2FS89QDMJ34MI7Y47X6BHH3QEIR34748ILV2TVIQ43-27103?func=short-jump&jump=000371>

⁵⁴ HALADA, Jan, c. d., s.187.

⁵⁵ Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020–04–03]. Dostupné z: <https://aleph.nkp.cz/F/5L2KG46F2FS89QDMJ34MI7Y47X6BHH3QEIR34748ILV2TVIQ43-30154?func=short-jump&jump=000091>

⁵⁶ Z historie karlínských Knappů. *Kořeny* [online]. © 2006 [cit. 2020–04–03]. Dostupné z: <http://www.atakstudio.cz/download/koreny.pdf>

⁵⁷ Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020–04–03]. Dostupné z: <https://aleph.nkp.cz/F/5L2KG46F2FS89QDMJ34MI7Y47X6BHH3QEIR34748ILV2TVIQ43-27103?func=short-jump&jump=000371>

⁵⁸ HALADA, Jan, c. d., s. 241–242.

⁵⁹ Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020–04–03]. Dostupné z: <https://aleph.nkp.cz/F/5L2KG46F2FS89QDMJ34MI7Y47X6BHH3QEIR34748ILV2TVIQ43-30359?func=short-jump&jump=000281>

⁶⁰ Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020–04–03]. Dostupné z: <https://aleph.nkp.cz/F/5L2KG46F2FS89QDMJ34MI7Y47X6BHH3QEIR34748ILV2TVIQ43-27103?func=short-jump&jump=000371>

⁶¹ Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020–04–04]. Dostupné z: <https://aleph.nkp.cz/F/5L2KG46F2FS89QDMJ34MI7Y47X6BHH3QEIR34748ILV2TVIQ43-02234?func=short-jump&jump=000041>

ale redakci ve Štěpánkově ulici v Praze. Ředitelem je dr. Rudolf Červinka. Nakladatelství Rozmluvy vzniklo v Londýně v roce 1982 díky Alexandrovi Tomskému. Bylo to exilové nakladatelství, které svůj ediční program orientovalo do Československa. V roce 1990 se jeho sídlo přesunulo do Prahy.⁶²

Academia vznikla v roce 1953 jako Nakladatelství Československé akademie věd. Svůj nynější název dostala v roce 1965. Sídlí v centru Prahy ve Vodičkově ulici. V roce 2008 zde vyšly *Petrolejové lampy*.⁶³

Nakladatelství Artia vzniklo v Praze roku 1955. Byl to podnik zahraničního obchodu. Zabývalo se především vývozem domácí odborné produkce a méně pak dovozem obrazových publikací o výtvarném umění, architektuře, ale i cizojazyčných odborných a vědeckých knih. Svoji činnost ukončilo v roce 1990.⁶⁴ V edici Artia pocket books vyšlo roku 1963 jedno jediné dílo, *That particular fault (Neviditelný)*. O překlad se postaral George Theiner a obálku navrhl Jiří Anderle.⁶⁵

Nakladatelství Brody bylo založeno v roce 1996. Od počátku sídlí v Praze na Vinohradech, ve Španělské ulici. Zakladateli jsou Mgr. Martin Hnilo, Mgr. Dita Horáková a Mgr. Renata Kricnerová.⁶⁶ V nakladatelství vyšla kniha *Smrt bibliomanova* (1997). Jedná se o soubor tří psychologických povídek z maloměstského prostředí počátku dvacátého století. Doslov k dílu napsal Jan Červenka.⁶⁷

Evropský literární klub je nakladatelství, které bylo založeno v roce 1997. Sídlí ve Vršovicích, v Mostecké ulici, Praha 10. Ředitelkou je Jarmila Schrejberová. Ročně vydá něco mezi pěti až deseti tituly.⁶⁸ V edici Svět vyšla kniha *Petrolejové lampy* (1944).⁶⁹

Železný Ivo, nakladatelství a vydavatelství, s. r. o., vzniklo v roce 1991. Sídlo má U Libeňského pivovaru na Praze 9. Zakladatelem a majitelem je PhDr. Ivo Železný. Ročně

⁶² HALADA, Jan, c. d., s. 185–186, 290–291.

⁶³ Tamtéž, s. 23.

⁶⁴ Tamtéž, s. 50–51.

⁶⁵ Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020–04–04]. Dostupné z: <https://aleph.nkp.cz/F/1LV7GKEBNE2CKA9XS51PX9X5YPNXA4EGP4BEJHFG5UIPKGB62Y-05390?func=short-jump&jump=000301>

⁶⁶ HALADA, Jan, c. d., s. 72–73.

⁶⁷ Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020–04–04]. Dostupné z: <https://aleph.nkp.cz/F/5L2KG46F2FS89QDMJ34MI7Y47X6BHH3QEIR34748ILV2TVIQ43-36053?func=short-jump&jump=000111>

⁶⁸ HALADA, Jan, c. d., s. 119–120.

⁶⁹ Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020–04–04]. Dostupné z: <https://aleph.nkp.cz/F/1LV7GKEBNE2CKA9XS51PX9X5YPNXA4EGP4BEJHFG5UIPKGB62Y-20706?func=short-jump&jump=000371>

vydá kolem třiceti titulů.⁷⁰ V edici Česká knihovna vyšlo roku 1999 dílo *Muž sedmi sester* a k vydání ho připravila Marie Krulichová.⁷¹

Jonathan Livingston vznikl v roce 1996 původně jako grafické studio a až postupem času se z něj stalo nakladatelství.⁷² Roku 2014 vydalo dílo *Muž sedmi sester*.⁷³

Nakladatelství Knižní klub Euromedia Group, k. s., bylo založeno v roce 1992. Sídli v Nádražní ulici v Praze 5. Zprvu působilo spíše jako distribuční zásilková společnost, až postupem času začalo vydávat vlastní nebo koprodukční tituly. Ročně vydává až 230 titulů.⁷⁴ V edici Knihovna XX. století vyšly *Petrolejové lampy* (1998). Doslov k ní napsal Jiří Janáček a o ilustraci se postarala Lucie Rašková.⁷⁵

Nakladatelství Kodudek sídlící na Praze 3 v ulici Viklefova nemá zcela přesně určené datum svého vzniku. Na svých webových stránkách uvádí dva roky. V roce 2005 vzniklo pro ty, kteří vycházejí z toho, že na počátku má být slovo. V roce 2010 vzniklo pro ty, pro něž jsou měřítkem činy.⁷⁶ Nakladatelství v roce 2013 vydalo *Zánik městečka Olšiny*. Doslov k dílu napsala Nella Mlsová, ilustroval ho František Skála, grafickou úpravu a sazbu písmem vytvořil ateliér Marná sláva (Pavel Hájek) a vazbu podle návrhu Jana Laštovičky zhotovil Ateliér Krupka.⁷⁷

Nakladatelství Lidové noviny, NLN, s. r. o., vzniklo v roce 1993. Sídlo má na Vinohradech v ulici Jana Masaryka, Praha 2. Ročně vydá něco mezi šedesáti až sedmdesáti tituly. V průběhu působení vycházelo i vychází řada edic.⁷⁸ Nás bude zajímat jen jedna. V edici Česká knižnice vyšlo v tomto nakladatelství jedno jediné dílo z pozůstalosti Jaroslava Havlíčka, a to *Neviditelný*. Vyšel v roce 2006. Editorem byla Marie Havránková, která se spolu s Nellou Mlsovou a Zbyňkem Havlíčkem postarala o komentář.⁷⁹

⁷⁰ HALADA, Jan, c. d., s. 373–374.

⁷¹ Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020–04–04]. Dostupné z: <https://aleph.nkp.cz/F/5L2KG46F2FS89QDMJ34MI7Y47X6BHH3QEIR34748ILV2TVIQ43-14183?func=short-jump&jump=000101>

⁷² O nás. *Jonathan Livingston* [online]. [cit. 2020-4-4]. Dostupné z: <http://www.jonathanlivingston.cz/>

⁷³ Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020–04–04]. Dostupné z: <https://aleph.nkp.cz/F/5L2KG46F2FS89QDMJ34MI7Y47X6BHH3QEIR34748ILV2TVIQ43-02234?func=short-jump&jump=000041>

⁷⁴ HALADA, Jan, c. d., s. 177–178.

⁷⁵ Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020–04–04]. Dostupné z: <https://aleph.nkp.cz/F/5L2KG46F2FS89QDMJ34MI7Y47X6BHH3QEIR34748ILV2TVIQ43-36053?func=short-jump&jump=000111>

⁷⁶ O nás. *Kodudek* [online]. [cit. 2020–04–04]. Dostupné z: <https://www.kodudek.cz/cs/o-nas>

⁷⁷ Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020–04–04]. Dostupné z: <https://aleph.nkp.cz/F/5L2KG46F2FS89QDMJ34MI7Y47X6BHH3QEIR34748ILV2TVIQ43-10122?func=short-jump&jump=000051>

⁷⁸ HALADA, Jan, c. d., s. 226–227.

⁷⁹ Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020–04–05]. Dostupné z: <https://aleph.nkp.cz/F/5L2KG46F2FS89QDMJ34MI7Y47X6BHH3QEIR34748ILV2TVIQ43-37481?func=short-jump&jump=000071>

Nakladatelství Take Take Take vzniklo v roce 2015 díky nadšení dvou absolventů UMPRUM pro kvalitně graficky zpracované knihy. Založili ho grafická designérka Nikola Klímová a ilustrátor Jindřich Janíček se sídlem na Praze 2 v ulici Vratislavova.⁸⁰ Z Havlíčkova odkazu vydalo toto nakladatelství pouze jeden titul, a to *Neviditelného* (2016). Knihu ilustrovala Marie Makeeva a doslov napsala Marie Mravcová.⁸¹

Nakladatelství XYZ vzniklo v roce 2003. Najdeme ho v Krkonošské ulici, Praha 2. Zakladateli a majiteli současně jsou Petr Tychtl a Pavel Dvořák.⁸² V edici Sebrané spisy u nich vyšel *Neviditelný* (2012).⁸³

Mimo Prahu se na posmrtná vydání děl Jaroslava Havlíčka zaměřilo jen jedno nakladatelství, a to Nultá generace v Křelově. Nakladatelství v roce 1996 vydalo knihu *Jaro v domě*.⁸⁴

Jediné muzeum, které se zaměřilo na odkaz Jaroslava Havlíčka, bylo Krkonošské muzeum v Jilemnici. To v roce 2015 vydalo dohromady 20 titulů, *Zánik města Olšiny, Z dopisů Máně: výběr korespondence 1915–1926, Vzдорopohádky, Vlčí kůže, Útěk z civilizace, Ta třetí, Synáček, Smaragdový příboj, Skleněný vrch, Prodavač času, O marné lásce, Neopatrné panny, Muž sedmi sester, Máňa, Komtesa Camila, Kamenný orchestr, Jaro v domě, Duch soudce Pauknera, Čert na zdi a Cesta loutek*.⁸⁵

V Městské knihovně v Praze vyšly v edici E-knihovna tři tituly jako online zdroj. V roce 2015 to byly dva tituly, *Neviditelný* a *Helimadoe*, v roce 2016 potom poslední, třetí titul, *Petrolejové lampy*.⁸⁶

⁸⁰ O nás. *Take Take Take* [online]. [cit. 2020–04–05]. Dostupné z: <https://taketaketake.cz/o-nas/>

⁸¹ Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020–04–05]. Dostupné z: <https://aleph.nkp.cz/F/5L2KG46F2FS89QDMJ34MI7Y47X6BHH3QEIR34748ILV2TVIQ43-15808?func=short-jump&jump=000011>

⁸² HALADA, Jan, c. d., s. 367.

⁸³ Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020–04–05]. Dostupné z: <https://aleph.nkp.cz/F/5L2KG46F2FS89QDMJ34MI7Y47X6BHH3QEIR34748ILV2TVIQ43-10122?func=short-jump&jump=000051>

⁸⁴ Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020–04–05]. Dostupné z: <https://aleph.nkp.cz/F/5L2KG46F2FS89QDMJ34MI7Y47X6BHH3QEIR34748ILV2TVIQ43-36053?func=short-jump&jump=000111>

⁸⁵ Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020–04–05]. Dostupné z: <https://aleph.nkp.cz/F/5L2KG46F2FS89QDMJ34MI7Y47X6BHH3QEIR34748ILV2TVIQ43-46839?func=short-jump&jump=000021>

⁸⁶ Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020–04–05]. Dostupné z: <https://aleph.nkp.cz/F/1LV7GKEBNE2CKA9XSY1PX9X5YPNXA4EGP4BEJHF5UIPKGB62Y-23575?func=short-jump&jump=000011>

Masarykova univerzita v Brně, středisko pro pomoc studentům se specifickými nároky, vydalo v roce 2001 knihu *Synáček* také jako online zdroj. Medailon o autorovi zde napsala Jaromíra Nejedlá.⁸⁷

2.2 Zahraniční nakladatelství

V Polsku se zajímala o posmrtné vydávání děl Jaroslava Havlíčka nakladatelství ve Varšavě a Katovicích. Ve Varšavě to byla nakladatelství dvě. Prvním z nich byl Czytelnik, který vydal v roce 1959 *Helimadoe*. Do polštiny ji přeložila Helena Gruszczyńska-Dubowa.⁸⁸ V roce 1978 vydal opět díky stejné překladatelce knihu *Helimadoe*. Doslov zde napsal Edward Madany.⁸⁹ Druhým z nich byl Państwowy Instytut Wydawniczy. Ten vydal v roce 1964 *Niewidzialny*. O překlad se postarala Emilia Witwicka a o doslov D. Ciepińsko-Zielińska.⁹⁰ V Katovicích roku 1982 vydalo nakladatelství Ślask v edici Biblioteka Pisarzy Czeskich i Słowackich knihu *Niewidzialny*. Knihu přeložila Emilia Witwicka.⁹¹

Na Slovensku po smrti Jaroslava Havlíčka vydávala jeho díla tři nakladatelství v Bratislavě. První z nich se jmenuje Tatran. To vydalo v roce 1967 knihu *A láthatatlan*, kterou do maďarštiny přeložil Iván Czagány.⁹² V edici Svetová tvorba zde vyšel *Neviditeľný* (1975), z českého originálu ho přeložil Daniel Šulc.⁹³ Druhé z nich bylo nakladatelství Madách. To vydalo v roce 1977 *Petróleumlampák*, které do maďarštiny přeložil László

⁸⁷ Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020–04–05]. Dostupné z: <https://aleph.nkp.cz/F/1LV7GKEBNE2CKA9XS51PX9X5YPNXA4EGP4BEJHFG5UIPKGB62Y-26595?func=short-jump&jump=000091>

⁸⁸ Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020–04–05]. Dostupné z: <https://aleph.nkp.cz/F/1LV7GKEBNE2CKA9XS51PX9X5YPNXA4EGP4BEJHFG5UIPKGB62Y-12435?func=short-jump&jump=000341>

⁸⁹ Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020–04–05]. Dostupné z: <https://aleph.nkp.cz/F/1LV7GKEBNE2CKA9XS51PX9X5YPNXA4EGP4BEJHFG5UIPKGB62Y-08365?func=short-jump&jump=000211>

⁹⁰ Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020–04–05]. Dostupné z: <https://aleph.nkp.cz/F/1LV7GKEBNE2CKA9XS51PX9X5YPNXA4EGP4BEJHFG5UIPKGB62Y-55266?func=short-jump&jump=000291>

⁹¹ Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020–04–05]. Dostupné z: <https://aleph.nkp.cz/F/1LV7GKEBNE2CKA9XS51PX9X5YPNXA4EGP4BEJHFG5UIPKGB62Y-12772?func=short-jump&jump=000181>

⁹² Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020–04–05]. Dostupné z: <https://aleph.nkp.cz/F/1LV7GKEBNE2CKA9XS51PX9X5YPNXA4EGP4BEJHFG5UIPKGB62Y-19585?func=short-jump&jump=000261>

⁹³ Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020–04–05]. Dostupné z: <https://aleph.nkp.cz/F/1LV7GKEBNE2CKA9XS51PX9X5YPNXA4EGP4BEJHFG5UIPKGB62Y-07210?func=short-jump&jump=000221>

Konincs.⁹⁴ V roce 1988 vyšel *A láthatatlan*, který přeložil Iván Czagány, doslov napsal Eszter Cszeálvy.⁹⁵ Třetí z nich bylo nakladatelství Slovenský spisovateľ. U něj vyšly v edici Česká knižnica v roce 1982 *Petrolejové lampy*. Z českého originálu je přeložila Viera Handzová.⁹⁶

V Německu se jednalo pouze o jedno nakladatelství v Berlíně. Šlo o Rütten & Loening, které vydalo dvě díla. Jako první vyšel *Der Unsichtbare* v roce 1977. Překlad napsal Gustav Just a o ilustraci se postaral Gunter Böttger.⁹⁷ Jako druhé vyšly v roce 1983 *Petroleumlampen*, přeložené Reinhardem Fischerem.⁹⁸

V Rusku se zajímalo o posmrtné vydávání děl Jaroslava Havlíčka nakladatelství Chudožestvennaja literatura, sídlící v Moskvě, které vydalo dva tituly. Prvním z nich byl v roce 1978 *Nevidimyj: roman*. Knihu přeložil N. Arosevoj a doslov napsal I. Bernštejn.⁹⁹ Druhá byla *Gelimadoe: roman* v roce 1984, překlad R. Bello.¹⁰⁰

V Litvě ve městě Vilnius vyšel jeden titul v nakladatelství Vaga. To vydalo v roce 1982 *Nematomasis: Romanas*. O překlad a zároveň i doslov se postarala Elena Juškevičiene.¹⁰¹

Ve městě Sofie v Bulharsku vydalo nakladatelství Narodna kultura knihu *Nevidimija: roman* (1984).¹⁰²

⁹⁴ Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020–04–05]. Dostupné z: <https://aleph.nkp.cz/F/1LV7GKEBNE2CKA9XSY1PX9X5YPNXA4EGP4BEJHFG5UIPKGB62Y-08365?func=short-jump&jump=000211>

⁹⁵ Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020–04–05]. Dostupné z: <https://aleph.nkp.cz/F/1LV7GKEBNE2CKA9XSY1PX9X5YPNXA4EGP4BEJHFG5UIPKGB62Y-49394?func=short-jump&jump=000151>

⁹⁶ Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020–04–05]. Dostupné z: <https://aleph.nkp.cz/F/1LV7GKEBNE2CKA9XSY1PX9X5YPNXA4EGP4BEJHFG5UIPKGB62Y-15003?func=short-jump&jump=000191>

⁹⁷ Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020–04–05]. Dostupné z: <https://aleph.nkp.cz/F/1LV7GKEBNE2CKA9XSY1PX9X5YPNXA4EGP4BEJHFG5UIPKGB62Y-07210?func=short-jump&jump=000221>

⁹⁸ Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020–04–05]. Dostupné z: <https://aleph.nkp.cz/F/1LV7GKEBNE2CKA9XSY1PX9X5YPNXA4EGP4BEJHFG5UIPKGB62Y-12772?func=short-jump&jump=000181>

⁹⁹ Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020–04–05]. Dostupné z: <https://aleph.nkp.cz/F/1LV7GKEBNE2CKA9XSY1PX9X5YPNXA4EGP4BEJHFG5UIPKGB62Y-08365?func=short-jump&jump=000211>

¹⁰⁰ Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020–04–05]. Dostupné z: <https://aleph.nkp.cz/F/1LV7GKEBNE2CKA9XSY1PX9X5YPNXA4EGP4BEJHFG5UIPKGB62Y-61807?func=short-jump&jump=000171>

¹⁰¹ Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020–04–05]. Dostupné z: <https://aleph.nkp.cz/F/1LV7GKEBNE2CKA9XSY1PX9X5YPNXA4EGP4BEJHFG5UIPKGB62Y-12772?func=short-jump&jump=000181>

¹⁰² Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020–04–05]. Dostupné z: <https://aleph.nkp.cz/F/1LV7GKEBNE2CKA9XSY1PX9X5YPNXA4EGP4BEJHFG5UIPKGB62Y-61807?func=short-jump&jump=000171>

V Lotyšsku ve městě Riga vyšlo jedno dílo v nakladatelství Liesma, a to roku 1984 *Neredzmais: romāns*. Dílo přeložila Aina Rudzroga.¹⁰³

¹⁰³ Tamtéž.

3. KRUH

V souvislosti s posmrtným vydáváním díla Jaroslava Havlíčka nelze opomenout promyšlenou vydavatelskou činnost nakladatelství Kruh v Hradci Králové, které bylo po dobu své existence považováno za jednu z nejdůležitějších složek kulturního života ve východních Čechách.¹⁰⁴

3.1 Vznik a charakteristika nakladatelství Kruh

Na samém začátku bylo založeno Krajské nakladatelství, které nechal zřídit královehradecký Krajský národní výbor (KNV). Činnost zahájilo 1. ledna 1950 v podobě dvoučlenné redakce. Šlo o Antonína Plechatého, který měl na starost redakční a ekonomický provoz. Druhý byl František Teršla, který působil jako korektor a ideový pracovník. Bohužel 31. října 1952 byl podnik jako většina tehdejších krajských nakladatelství zlikvidován.

Po několika letech (1957) dal KNV svolení k vykonávání vydavatelské činnosti Krajskému domu osvěty a ten začal publikovat. Po územní reorganizaci v roce 1960 bylo toto nakladatelství připojeno ke Krajskému nakladatelství v Havlíčkově Brodě, kde působilo pod názvem Krajské nakladatelství Východočeského kraje a od roku 1962 jako Východočeské nakladatelství. V Hradci Králové byla v té době v provozu pouze vedlejší redakce, která se zabývala vlastivědnou literaturou a stykem s autory.

V roce 1966 následovala další reorganizace a celé nakladatelství se tak přesunulo do Hradce Králové. V čele Východočeského nakladatelství v Hradci Králové stál Vlastimil Květenický. V roce 1967 se nakladatelství přejmenovalo a začalo vystupovat pod názvem Kruh. Jako vedoucí redaktor zde působil od roku 1969 Miroslav Rampa, výtvarným redaktorem byl Jaroslav Cheben (malíř a knižní grafik) a pozici odpovědného redaktora zastával Jan Dvořák, který od sedmdesátých let působil jako vedoucí redaktor.¹⁰⁵

Kromě výše zmíněných vykonávali v nakladatelství redaktorskou činnost i Eva Bešťáková, Vlastimil Marek, František Schildberger, Anna Kratochvílová, Jana Bednářová, Petr Trejbal a Lenka Jaklová. O výtvarnou část publikací se po odchodu Jana Chebena v polovině sedmdesátých let starali Eva Kleinová, Miroslav Klouda a Jana Matásková.

¹⁰⁴ ČEČKOVÁ, Eva, c. d., s. 108.

¹⁰⁵ PŘIBÁŇ, Michal a kol. *Česká literární nakladatelství 1949-1989*. Praha: Nakladatelství Academia, 2014, s. 151.

Redaktoři pracující jako výtvarní editoři často spolupracovali i s externisty Liborem Fárou, Miroslavem Fulínem, Oldřichem Hlavsou, Janem Solperem a Jaroslavem Chebenem. Technickým redaktorem byl po dlouhá léta Miroslav Všečetka.¹⁰⁶

Samotný název Kruh symbolizoval snahu rozšířit autorský okruh. Nakladatelství se zajímalo jednak o události, které ještě nebyly nijak zpracované, např. přírodní bohatství, zajímavosti kraje, historické památky a lidová architektura a jednak o život v tehdejší společnosti a v kraji, který se měnil díky továrnám a nové podobě agrární produkce. Nakladatelství se drželo svého plánu. Jedním z nejdůležitějších úkolů bylo vyhledat začínající autory a spolupracovat s nimi. Chtělo mít přehled o autorech jak v jejich kraji, tak i mimo něj. Dalším z úkolů bylo vytvoření systému edic. V Kruhu vzniklo několik edic, ale pouze tři vydržely po celou jeho existenci, a to Kraj, Prostor a Okamžiky. Mezi další edice patřily Ars, Duha, Kamínky, Knihy a Knihovny, Magma a Pohledy.¹⁰⁷ V nakladatelství nechtěli vydávat díla veřejně známá, ale spíše nacházet práce, které byly před světem utajeny. V rozhovoru pro Rudé právo tehdejší ředitel Vlastimil Květenický uvedl: „Domníváme se, že každá z edic dá po létech plastický obrázek o našich úspěších i prohrách, jak to nikdy ‚rozptýlená produkce‘ nemůže udělat.“¹⁰⁸

Na postu ředitele se až do roku 1992 vystřídal ještě další tři jména, a to Josef Kubíček, Vladimír Brandejs a Jan Dvořák. V roce 1992 se zřizovatel nakladatelství Kruh, jímž byl Úřad města Hradec Králové, rozhodl činnost podniku ukončit.

Východočeské nakladatelství v Hradci Králové a Kruh vydalo dohromady přibližně 500 děl. Roční produkce se pohybovala okolo 20 titulů. Nakladatelství Kruh sídlilo po celou dobu svého působení v Dlouhé ulici č. 108.¹⁰⁹

3.2 Edice nakladatelství Kruh

První rok nebyl pro nakladatelství Kruh nijak lehký. Muselo převzít některé právní, ne zrovna příjemné závazky bývalého Východočeského nakladatelství a řešit řadu problémů, které vznikly reorganizací podniku. I přesto začalo hned první rok budovat vlastní nakladatelskou koncepci a autorské zázemí.¹¹⁰

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 151–152.

¹⁰⁷ ČEČKOVÁ, Eva, c. d., s. 93–94.

¹⁰⁸ PACOVSKÝ, Václav. Nad prací Východočeského nakladatelství Kruh: Dnešek i perspektivy. *Rudé Právo*. 1967, č. 318, s. 5.

¹⁰⁹ PŘIBÁŇ, Michal a kol., c. d., s. 151–152.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 152.

V edici Prostor vydávalo nakladatelství básnická a prozaická díla. Středem pozornosti byly osobnosti spojené s východními Čechami, a to svým původem, pobytem či tvorbou. Vycházela zde díla Jaroslava Haška, Ignáta Herrmanna, Františka Langer, Ivana Olbrachta, Terézy Novákové, Karla Václava Raise, Antala Staška, Josefa Karla Šlejhara, Jana Weisse, Bohuslava Reynka či Josefa Škvoreckého. S nakladatelstvím spolupracovalo i mnoho editorů jako Milan Blahynka, Jan Ort, Josef Rumler, Ivan Slavík aj. Ti se zaměřovali převážně na vydávání dosud opomíjených próz kratšího rozsahu. Tím byla inspirovaná i ediční řada s názvem Příběhy, která pod edicí Prostor vycházela. Najdeme tu krátké prózy východočeských autorů od 19. století. Editoři vybírali díla od bratří Čapků, Čestmíra Jeřábka, Jana Opolského, Fráni Šrámka, Rudolfa Těsnohlídka, Lubomíra Macháčka, Jiřího Pacovského a Petra Prouzy.¹¹¹

Dalším důležitý článek tvořili zapomenutí autoři jako Prokop Hásek, Karel Rudolf Krpata, František Lesaň a Irma Geisslová. Edice samozřejmě věnovala pozornost i nové tvorbě místních autorů. Mezi ně patřili autoři jak z řad básníků, tak i prozaiků. Z básníků to byli například Vladimír Brandejs, Lenka Chytilová, Jiří Karen, Svatopluk Řehák, František Schildberger, Miloš Vodička aj. Z prozaiků pak dali prostor Evě Bešťákové, Miroslavu Brůnovi, Marii Kubátové, Františku Uhrovi aj.¹¹²

Nezapomnělo se ani na zcela nové autory, kteří zde nejenom publikovali svá první díla, ale obraceli se na nakladatelství i se svými pozdějšími knihami. Byli to prozaici Lubor Falteisek, Lubomír Macháček, Marcela Marboe, Jiří Navrátil, Jiří Pacovský, Ladislav Pecháček, Ludmila Pelcová, Jan Dvořák, Jana Dubová aj. Mezi nově objevené básníky patřili Luboš Huml, Blanka Albrechtová a Jana Bednářová.¹¹³

Mimo edici Prostor vycházela beletristická díla pouze výjimečně. K takovým výjimkám se řadí texty Josefa Kocourka, *Krvavý román* od Josefa Váchala či próza Martina Friše.¹¹⁴

Edice Okamžiky se zabývala převážně memoáry, korespondencí, deníkovými záznamy a pracemi obsahujícími svědectví účastníků a pamětníků historických událostí, cestovatelů či jiných osobností. Prioritní pro ně byla autentická sdělení. Velkou měrou jsou zde zastoupeny vzpomínky a korespondence spisovatelů např. Leontiny Mašínové, Ivana Olbrachta, Karla Havlíčka Borovského a Václava Klimenta Klicpery. Některé vzpomínky a korespondence bylo možné vydat jen díky svědectví a vzpomínkám jejich přátel. Mimo to

¹¹¹ Tamtéž, s. 153.

¹¹² Tamtéž.

¹¹³ Tamtéž, s. 153–154.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 154.

vycházely v edici i populárně-naučné texty. Kombinace autentického svědectví a dokumentů umožňovala zpracovat témata, která byla často zneužita k ideově-politickým a didaktickým cílům. V ediční řadě Okamžiky – Portréty poté vznikaly portréty komunistů v protifašistickém odboji.¹¹⁵

V edici Kraj vycházely historické studie jak k moderním, tak i starším dějinám, dále výtvarné a fotografické publikace, etnografické práce a knihy věnované zvláštnostem kraje. Mimo edici vydávalo nakladatelství studie o novodobé lokální historii nebo také vlastivědné sborníky a obrazové publikace.¹¹⁶

V edici Ars, která byla edicí výtvarnou, vycházely autorské grafiky. Ty byly doplněné krátkými odbornými studiemi nebo eseji, případně verši. Edici řídil Jaroslav Cheben spolu s Janem Balekou (kunsthistorik).¹¹⁷

V edici věnované dětem Kamínky vyšly pouze tři svazky moderních autorských pohádek, a to od Václava Černého, Marie Kubátové a Jiřího Melíška – Jiřího Havla. Po jejím zrušení se dětské knihy staly nejpočetnější skupinou, která byla vydávána mimo edici.¹¹⁸

Na edici Knihy a knihovny spolupracovalo nakladatelství Kruh s Krajskou knihovnou v Hradci Králové. Publikovala bibliografické soupisy doplněné poznámkami o původu a osudech zpracovaného fondu. Edice obsahovala několik edičních řad, A – Dějiny knihoven (např. zámecké knihovny v Opočně), B – Dějiny knihy a tisku (např. soupis tisků Jana Hostivíta Pospíšila) a C – Základní bibliografie (např. *Bibliografie města a okresu Hradec Králové*).¹¹⁹

V edici Pohledy, která svoji pozornost soustředila na eseje a studie, vyšlo dohromady pět svazků. Do roku 1970 to byly přednášky Thomase Manna, eseje o anglo-americké literatuře od Josefa Škvoreckého, esej o Karlu Krausovi od Josefa Rodra a *Triumf zla* od Arthura Breiského. Politické podmínky však edici nijak nepřály, takže byla pozastavena. Důvodem mohly být i jiné skutečnosti. Na teoretické publikace se zaměřovala převážně pražská nakladatelství a ve východních Čechách nebyl žádný literárněvědný ústav. V roce 1988 byla po dlouhé odmlce edice obnovena. Dočkala se bohužel už jenom jednoho vydaného svazku, a to souboru studií Františka Buriánka.¹²⁰

¹¹⁵ Tamtéž, s. 154–155.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 155.

¹¹⁷ Tamtéž.

¹¹⁸ Tamtéž.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 156.

¹²⁰ Kruh. *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. © 2006–2008 [cit. 2020–05–07]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1695>

Poslední dvě edice se už nestačily tolik rozvinout. Obě totiž vznikly až po roce 1990. První z nich byla edice Magma, jež vydala pouze dvě obrazové publikace, a druhá Duha, což byla edice zaměřená na děti a mládež. V ní vyšel pouze jediný komiksový svazek *Punta*.¹²¹

3.3 Díla Jaroslava Havlíčka v edičním plánu nakladatelství Kruh

Veškerá díla týkající se odkazu Jaroslava Havlíčka vyšla v edici Prostor (1967–1992, 171 sv.) v ediční řadě Příběhy, která se zaměřovala převážně na „doplňkové spisy“ dotvářející obraz jeho literárního díla.¹²² Editorem všech Havlíčkových posmrtně vydávaných titulů v rámci edice Prostor byl Josef Rumler.

Jak už jsem se zmínila v předešlé kapitole, v edici Prostor vycházela klasická literatura i díla současných spisovatelů, kteří byli nějakou mírou spjati s východními Čechami, ať už narozením, pobytem, tvorbou či úmrtím. Nakladatelství vydávalo tvorbu oblíbených i méně známých autorů. Důležité bylo zaměřit se na tituly zapomenutých autorů, kteří společností nebyli doceněni, a na jejich díla doslova zapadlá v šuplíkách.

Jako první vyšla roku 1967 *Vlčí kůže*, což mělo být volné pokračování *Petrolejových lamp*. Román bohužel Havlíček už nestihl dokončit. Nalezly se ovšem poznámky a náčrty, které posloužily jako vodítko k dokončení. Díky nim mohl Josef Rumler příběh dovyprávět a komentovat.

V roce 1942 napsal Havlíček filmovou povídku *Skleněný vrch*. Na její náměty vznikl film *Barbora Hlavsová*. Scénáristou byl Karel Steklý a režie se ujal Martin Frič. V roce 1972 byla na tomto základě připravena kniha nesoucí stejný název s doslovem od Jana Dvořáka.¹²³

V roce 1976 vydává nakladatelství dílo *Kalvach: Cyklus psychologických povídek*. Dílo ilustroval Vladimír Tesař a grafickou úpravu provedl Jaroslav Cheben.¹²⁴

V roce 1981 vychází memoárově laděný autorský deník *Máňa: Povídka o mé ženě*. Jedná se o svazek představující autobiografickou povídku o autorově mládí, lásce a vstupu do manželství, napsanou v roce 1925. Je doplněna o vzpomínkovou prózu *Jarda*, kterou napsala

¹²¹ PŘIBÁŇ, Michal a kol., c. d., s. 156.

¹²² Tamtéž, s. 153.

¹²³ ČEČKOVÁ, Eva, c. d., s. 99–101.

¹²⁴ Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020–05–07]. Dostupné z: <https://aleph.nkp.cz/F/5L2KG46F2FS89QDMJ34MI7Y47X6BHH3QEIR34748ILV2TVIQ43-41462?func=short-jump&jump=000221>

spisovatelova manželka Marie Havlíčková o více jak půl století později, a o kapitolu *Marie a Jaroslav*, autorem byl Josef Rumler. K dílu přidal fotografie Jaroslav Feyfar.¹²⁵

V roce 1986 vydává *Hodinky pana Balabána: vzdoropohádky*. Knihu ilustroval Vladimír Tesař a předmluvu, doslov a ediční poznámky napsal Josef Rumler.¹²⁶

K tisku byla také připravena groteskní novela *Muž sedmi sester*. Tu už se nakladatelství bohužel vydat nepodařilo.¹²⁷

¹²⁵ Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020-05-07]. Dostupné z: <https://aleph.nkp.cz/F/5L2KG46F2FS89QDMJ34MI7Y47X6BHH3QEIR34748ILV2TVIQ43-32373?func=short-jump&jump=000191>

¹²⁶ Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020-05-07]. Dostupné z: <https://aleph.nkp.cz/F/5L2KG46F2FS89QDMJ34MI7Y47X6BHH3QEIR34748ILV2TVIQ43-04249?func=short-jump&jump=000151>

¹²⁷ MLISOVÁ, Nella. *Člověk na rozhraní*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2005, s. 11–12.

4. KRITICKÁ RECEPCE POSMRTNÉHO VYDÁVÁNÍ DĚL JAROSLAVA HAVLÍČKA

4.1 Literární kritika po druhé světové válce

Než se dostaneme k samotnému vývoji literární kritiky po druhé světové válce, pokusíme se vysvětlit, co znamenají samotné pojmy kritika a literární kritika. Pojem kritika pochází z řeckého slova *krinein*, což v překladu znamená soudce, soudit.¹²⁸ Literární kritiku bychom tedy mohli zjednodušeně definovat jako soud literárního díla. Odpověď na otázku, co to literární kritika je, se budeme snažit najít v díle od Václava Černého *Co je kritika, co není a k čemu je na světě*.

Podle Václava Černého kritika rozhodně není pedagogikou, protože nám neposkytuje návod, jak zajistit, aby dílo bylo krásné. Ano, do jisté míry ovlivňuje čtenáře, učí ho, jak o díle přemýšlet, ale to ho učí i dílo samotné. Kritika podle něj není ani uměním, protože by nesnesla to, že její základy spočívají v jiném umění, v cizí umělecké inspiraci. A kritika nemůže být uměním ani v tom případě, kdy kritikův projev je schopen uměleckého výrazu např. díky tomu, že je zároveň i básníkem. Zcela opačného názoru byl v tomto ohledu František Xaver Šalda. Ten tvrdil, že velkým kritikem je jen díky tomu, že je zároveň i velkým básníkem, protože obě profese vycházejí ze stejné podstaty a moci, která je tvořivě lyrická.¹²⁹

Podle Václava Černého je kritika vědou. Vědecká metoda se jeví jako nevyhnutelná díky tomu, že se kritik bez ní neobejde. Aby kritik vynesl nějaký kritický soud, je zapotřebí jistých znalostí o umělci, jehož dílo se chystá podrobit svému úsudku. Musí znát vznik a povahu daného díla. Tyto informace si může opatřit pouze vědecky. Věda a kritika jsou proto v tomto případě nerozlučné.¹³⁰

Kritika má tedy dva úkoly. Musí se ztotožnit s umělcovým dílem a jeho úmyslem a vynést kritický soud. Ten musí být objektivní, tudíž nezaložený na kritikových osobních pocitech, citech a názorech.¹³¹ Václav Černý rozděluje kritiku do čtyř skupin (biograficky-

¹²⁸ HAMAN, Aleš. *Nástin dějin české literární kritiky*. Jinočany: H&H Vyšehradská s. r. o., 2000, s. 7.

¹²⁹ ČERNÝ, Václav. *Co je kritika, co není a k čemu je na světě*. Brno: Blok, 1968, s. 53–54.

¹³⁰ Tamtéž, s. 55–57.

¹³¹ Tamtéž, s. 63.

psychologická, sociologická, formalistická a impresionistická nebo moralistická [tendenční]).¹³²

Recenze posmrtně vydávaných Havlíčkových děl spadají podle mého názoru do skupiny biograficky-psychologická kritika, která se zaměřuje na osobnost umělce a promítání se jeho životních událostí do díla.

Literární kritika po druhé světové válce se zdála být trochu svobodnější alespoň první tři roky. Z koncentračních táborů a vězení se začaly vracet významné osobnosti kritiky jako Václav Černý a František Peroutka. Znovu bylo obnoveno vydávání časopisu *Kritický měsíčník*, ale přibyla i řada nových časopisů, *Listy*, *Obzory*, *Dnešek*, *Tvorba* aj.¹³³ Společnost té doby byla silně ovlivněna levicově socialistickým smýšlením. „Do popředí vystoupilo vlivem průbojné propagandy myšlení marxistické, ovšem již v sovětizované modifikaci [...]“.¹³⁴ Samozřejmě zde existovaly i jiné myšlenkové směry. Václav Černý chtěl jako jeden z prvních přiblížit českému prostředí moderní myšlenkové směry, jako byl existencialismus. Ale pro marxisticky smýšlející politický a kulturní establishment byl zcela nepřijatelný, protože jeho principy naprosto protičily těm marxistickým. V letech 1945–1948 působili také kritici Miloš Dvořák, Ladislav Fikar, Bedřich Fučík, Jan Grossman, Jiří Kárnet, František Listopad, Jaroslav Morák, Ferdinand Peroutka, Pavel Tigrid či Timotheus Vodička.¹³⁵

Únorový převrat roku 1948 způsobil zásadní změnu v literárním životě. Zrušila se řada časopisů (*Kritický měsíčník*, *Listy*) a ve zbylých redakcích se objevili komunističtí redaktori (Jan Drda). Veškerá nekomunisticky založená literatura byla vyřazena. Kritika byla postupně přizpůsobena sovětskému modelu převodních pák stranické politiky. Jejimi hlavními orgány se staly *Lidové noviny*, *Nový život* a *Tvorba*, kde měli hlavní slovo Jiří Hájek, Ivan Skála, František Nečásek a Václav Pekárek. Marxistické smýšlení se odrazilo i na nepřijímání některých děl. Jedním takovým dílem byli *Zbabělci* od Josefa Škvoreckého, na které se snesla kritika z pera Josefa Rybáka. Ti nebyli vydáváni až do šedesátých let. Důvodem bylo jak téma knihy, charakter hlavní postavy, tak ale i způsob psaní.¹³⁶

Na konci padesátých let vznikl časopis *Květen*. Soustředil se na výrazné osobnosti tehdejší mladé generace. Z kritických osobností zde vynikali převážně Miroslav Červenka,

¹³² Tamtéž, s. 15.

¹³³ HAMAN, Aleš, c. d., s. 111.

¹³⁴ Tamtéž, s. 112.

¹³⁵ Tamtéž, s. 112–114.

¹³⁶ Tamtéž, s. 115–116.

Jiří Brabec a Josef Vohryzek. I přestože se časopis snažil nijak nevybočovat, neměl v řadách marxistů příznivce. Roku 1957 byl zrušen a nahradil ho měsíčník *Plamen*.¹³⁷

Výraznou proměnu kritického myšlení přinesla šedesátá léta. Už v jejich první polovině se začaly v *Lidových novinách* a měsíčníků *Plamen* a *Host do domu* objevovat články, kritiky a rozhovory poskytující zprávy o kulturním dění na Západě. V této době se také začal rozrůzňovat literárněkritický projev. Kritika se začala vymaňovat z rutiny recenzentského stylu a začaly se v ní objevovat i jiné žánrové formy jako esej, rozhovory s autory, diskuze. K tomuto uvolňování přispěli obzvláště nekomunističtí autoři starší i nastupující generace, jako byli Jan Patočka a Jan Lopatka. Ti spolu s dalšími odpůrci režimu proměnili časopis *Tvář* díky odlišným názorům namířeným proti ideologickému přístupu k literatuře, umění a kultuře v tehdejší době.¹³⁸

S nástupem sovětské okupace byly ale všechny takto smýšlející časopisy zrušeny. Mezi ně nepatřil pouze časopis *Tvář*, ale i *Sešity pro mladou literaturu* a *Orientace*. Své místo si neudržely ani časopisy *Impuls* a *Host do domu*, i když na listinu tzv. podezřelých periodik nepatřily. Jediný časopis, který byl po sovětské okupaci vydáván, byl *Literární měsíčník*, kde byl zaručený stranický dozor. V řadách kritiků měli své místo pouze zastánci režimu jako Milan Blahynka, Hana Hrzalová, Štěpán Vlašín aj. Na konci sedmdesátých let se v některých denících objevili kritici mladší generace (Vladimír Macura a Vladimír Novotný).¹³⁹

V osmdesátých letech začali publikovat Petr Bílek a Pavel Janoušek, a to převážně v časopisu *Tvorba* a v nově vzniklém časopisu *Kmen*. V této době vrcholila i činnost disidentské opozice, která rozvinula poměrně bohatou neoficiální vydavatelskou činnost knižní i časopiseckou. Škála periodik vydávaných v samizdatu byla velmi rozmanitá. Literatuře se věnovaly časopisy *Host*, *Kritický sborník*, *Obsah*, *Prostor* a *Spektrum*. Vyhraněnější undergroundovou orientací se charakterizovaly časopisy *Revolver Revue* a *Vokno*. Na divadlo se zaměřovaly časopisy *Dialog* a *O divadle*. Z katolicky orientovaných periodik zaměřených na literaturu vycházel *Box* a *Sursum*. V některých samizdatových edicích vycházely i samostatné literární studie a eseje.¹⁴⁰

V době normalizace volila řada kritiků exil. V něm se začaly organizovat časopisy, na jejichž stránkách se rozvíjela i literární kritika (*Obrys*, *Paternoster*, *Proměny* a *Svědectví*).

¹³⁷ Tamtéž, s. 116–117.

¹³⁸ Tamtéž, s. 117–119.

¹³⁹ Tamtéž, s. 121.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 121–122.

Mezi nejvýznamnější představitele exilové literární kritiky patřili Sylvie Richterová, Helena Kosková či Antonín Brousek.¹⁴¹

Po listopadu roku 1989 vznikla, ale i zanikla řada časopisů převážně z důvodu stavu tržní ekonomiky. V nich se objevily nové tváře jako Jiří Peňás, Jiří Trávníček, Petr A. Bílek, Jaromír Slomek, Martin C. Putna aj. Pravidelně vydává literární kritiku týdeník *Literární noviny*, *Tvar*, *Host*, občas časopisy *Prostor* a *Listy*. V nynější době převládá převážně recenzentství.¹⁴²

4.2 Kritická rozprava nad dílem Jaroslava Havlíčka

Za života Jaroslava Havlíčka dobová kritika zcela logicky vycházela z knižně vydaných prací, ale rozsáhlejší rozborů jeho tvorby zatím chyběly. To bylo způsobeno hlavně krátkým časovým úsekem, který byl přerušeno jeho brzkým odchodem a druhou světovou válkou, ale důvodem byla i neuzavřenost Havlíčkova díla. Nárůst kritik začal být registrován od druhé poloviny třicátých let. V té době se na Havlíčkova díla zaměřili ve svých recenzích převážně Karel Polák a Karel Sezima. Po autorově smrti se kritika lišila dílo od díla. Na některá díla byl zaznamenán větší počet recenzí a na některá první vydání, která vyšla později, literární kritika skoro zapoměla.¹⁴³

Kritika na posmrtné vydávání děl Jaroslava Havlíčka vycházela v podobě recenzí. První byla uveřejněná v roce 1946 a zatím poslední byla vydaná v roce 2018. Recenze se objevovaly v nejrůznějších periodikách a také v knize *Fascinace neviditelnosti: studie k interpretační rozmanitosti díla Jaroslava Havlíčka*. Nejvíce recenzí vyšlo v týdeníku *Nové knihy: týdeník Sdružení československých nakladatelství a knižního obchodu*, který vydal devět recenzí. V roce 1962 vydal recenzi na *Smaragdový příboj* Miroslav Petříček. O čtyři roky později vyšla v týdeníku recenze na *Neviditelného* od -D-. Tento týdeník jako jediný vydal recenze na *Vlčí kůži*, a to hned dvě. První v roce 1968 od Jana Dvořáka a druhou v roce 1972 od ZD. Recenzi na knihu *Neklidná srdce*, která vyšla také v roce 1972, napsala Michaela Naušová. Další recenzi na *Jaro v domě* zhotovila v roce 1975 Marie Petelová. V roce 1981 vyšla práce Lenky Ščerbaničové zaměřená na dílo *Synáček*. O rok později (1982) vyšla recenze na knihu *Máňa* napsaná Janem Dvořákem. Poslední vydaná práce byla publikovaná v roce 1998 autorem (NEJ), a to *Smrt bibliomana*.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 123.

¹⁴² Tamtéž, s. 123–124.

¹⁴³ MLISOVÁ, Nella, c. d., s. 13–14.

Druhý nejvyšší počet vyšel v periodiku *O knihách a autorech*, což byl informační a propagační bulletin nakladatelství Československý spisovatel.¹⁴⁴ Zde jako první vyšla recenze na dílo *Vzdoropohádky* v roce 1954. Adolf Branald napsal v roce 1958 recenzi na knihu *Neviditelný*. Další recenzi zveřejnil editor většiny knih Jaroslava Havlíčka Josef Rumler v roce 1959, a to na dílo *Ta třetí*. V šedesátých letech periodikum vydalo recenze dvě. První z nich byla vydaná v roce 1962 na dílo *Smaragdový příboj* a druhá v roce 1968 na dílo *Prodavač času* opět od Josefa Rumlera. V roce 1981 vyšla díky Vladimíru Kovaříkovi recenze na knihu *Synáček*. Poslední práci vydalo periodikum v roce 1987. Šlo o recenzi napsanou Zdeňkou Novákovou na dílo *Petrolejové lampy*.

V roce 1972 vydal ČS knihu *Synáček, Vlčí kůže*, na kterou recenzi napsal Karel Cvejn, publikoval ji v roce 1973 v časopisu *Literární měsíčník: časopis českých spisovatelů*. Karel Cvejn napsal recenzi na *Vlčí kůži* i o rok později. V roce 1976 vydal časopis recenzi Jaromíry Nejedlé na dílo *Jaro v domě*. V roce 1983 následovala recenze na knihu *Máňa* od Františka Buriánka. Jako poslední vydal časopis v roce 1988 práci Ladislava Soldána, která se týkala díla *Vzdoropohádky*.

Host do domu: měsíčník pro literaturu, umění a kritiku vydal v padesátých letech tři recenze. Všechny tři napsal Vladimír Justl. První vyšla v roce 1957 na *Petrolejové lampy*, druhá v roce 1958 na *Neviditelného* a třetí v roce 1959 na titul *Ta třetí*. O čtvrtou recenzi, kterou měsíčník vydal v roce 1965 na knihu *Zázrak flamendrů*, se postarala Sylva Bartušková.

Deník *Pochodeň* vydal během své existence čtyři recenze týkající se kritiky děl Jaroslava Havlíčka. První napsal v roce 1967 Jan Dvořák na dílo *Neviditelný*. Druhou vytvořil v roce 1968 opět Jan Dvořák na dílo *Prodavač času*. Třetí napsal roku 1976 Ladislav Vacina na knihu *Kalvach*. Poslední publikoval Ladislav Vacina v roce 1982 na dílo *Máňa*.

V týdeníku *Týdeník rozhlas: programový týdeník* vyšla v roce 1999 recenze od Vladimíra Novotného na dílo *Muž sedmi sester*. Byla to úplně první recenze, která vyšla na toto dílo. Další tři recenze vyšly už v 21. století. První byla napsaná hned v roce 2000 Dagmar Oravovou na dílo *Neviditelný*. Druhou připravil/a (ora) v roce 2003 na knihu *Synáček*. Poslední vyšla poměrně nedávno, a to v roce 2018. Byla to recenze opět na dílo *Neviditelný*, tentokrát ale od Renaty Venclové.

V týdeníku *Literární noviny: týdeník pro kulturně politické a umělecké otázky* byly uveřejněny recenze tři. První vyšla díky Oldřichu Vyhlídalovi v roce 1954 na dílo *Petrolejové*

¹⁴⁴ O knihách a autorech. *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. © 2006–2008 [cit. 2020–05–07]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=170>

lampy. V roce 1964 to byla práce od Bohumila Doležala na knihu *Zázrak flamendrů* a v roce 1966 vyšla recenze od Alexandra Klimenta na dílo *Neviditelný*.

Úplně první recenzi, která vyšla po smrti Jaroslava Havlíčka, vydalo *Rudé právo: orgán Československé sociálně demokratické strany dělnické* v listopadu roku 1946. Napsal/a ji M, J na dílo *Smaragdový příboj*. O rok později vytvořil Ivan Skála další recenzi, a to na dílo *Ta třetí*. V roce 1965 vydal časopis poslední recenzi na knihu *Neviditelný*, autorem byl Zdeněk Bláha.

Další dvě recenze ve stejném roce (1947) vydal časopis *Česká osvěta: list věnovaný zájmům veřejného knihovnictví a organizaci lidového vzdělání*. Jednu napsal Josef Poch na dílo *Smaragdový příboj* a u druhé věnoval/a RP pozornost dílu *Ta třetí*.

V prosinci roku 1946 vydala *Mladá fronta: deník mladých lidí* recenzi na *Smaragdový příboj*. Práce byla napsaná Břetislavem Truhlářem. Druhá recenze se týkala díla *Ta třetí* a napsal ji Arno Linke v roce 1959.

Časopis *Nový život: měsíčník pro soudobou literaturu* vydal recenzi od Vladimíra Justla na dílo *Helimadoe*, napsanou v roce 1956. Druhou prací byl článek napsaný o rok později opět Vladimírem Justlem, který se týkal děl *Helimadoe* a *Petrolejové lampy*.

Posledním, kdo vydal dvě práce, byly *Zemědělské noviny: list Jednotného svazu českých zemědělců*. V roce 1964 vyšla první recenze. Napsal ji Václav Šašek na knihu *Zázrak flamendrů*. A v roce 1972 vydal časopis druhou. Tou byla recenze Michaely Naušové na dílo *Neklidná srdce*.

Další periodika vydávala už po jedné recenzi. V padesátých letech to byly čtyři recenze. *Svobodné slovo: list Československé strany socialistické* vydal v roce 1954 práci zabývající se knihou *Vzdoropohádky*. V roce 1956 vyšla recenze na *Helimadoe* díky Haně Slavíkové v časopisu *Večerní Praha: list všech Pražanů*. Poslední dvě recenze vyšly v roce 1957 na stejné dílo *Petrolejové lampy*. V časopisu *Tvorba: list pro kritiku a umění* napsal recenzi Jan Nový a v periodiku *Květy: časopis věnovaný poučné zábavě a záležitostem národním* vydal/a recenzi JAK-.

V šedesátých letech po jedné recenzi vydaly tři časopisy. Patřily mezi ně noviny *Lidová demokracie*, které v roce 1965 vydaly recenzi na dílo *Neviditelný* od Věry Poppové. Druhým z nich byl *Impuls*, což byl měsíčník pro literární kritiku a teorii, který vydal v roce 1968 recenzi na dílo *Prodavač času*. Napsal ji Vladimír Forst. Poslední recenze vydaná opět v roce 1968 vyšla v periodiku *Kulturní tvorba*. Byla napsaná Milanem Blahynkou na knihu *Vlčí kůže*.

V sedmdesátých letech vyšla pouze jedna recenze. Postaral se o ni deník *Práce: list revolučního odborového hnutí*. Práce se týkala díla *Synáček*, autorkou byla Marie Janů v roce 1973.

V osmdesátých letech *Slovenské pohľady: časopis pre literatúru, umenie a politiku* vydal v roce 1983 práci Milana Resutíka na téma *Petrolejové lampy*.

V devadesátých letech po jedné recenzi vydal časopis *Česká literatura: časopis pro literární vědu*. Konkrétně se roku 1997 týkala díla *Helimadoe*, napsal ji Jan K. Červenka. V tomtéž roce *Haló noviny* vydaly recenzi na knihu *Smrt bibliomana* od Hany Hrzalové.

21. století nám přineslo pět časopisů, které vydaly po jedné recenzi. V časopisu *Revolver Revue* vyšla v roce 2003 práce Martina Hyblera zabývající se knihou *Muž sedmi sester*. Druhou recenzi vydalo *Topzine.cz* v roce 2012 díky Petře Luňákové, jež se zaměřila na knihu *Neviditelný*. V časopisu *Host* vyšel v roce 2013 článek Libora Vykoupila, který se zabýval životopisem Havlíčka, obsahem a zfilmováním některých jeho děl. Týdeník *Tvář* vydal v roce 2014 recenzi na dílo *Neviditelný* od Hany Taudyové. Poslední recenze byla na dílo *Helimadoe*, vyšla v *A2: kulturní týdeník*. Byla to práce Jakuba Vaníčka napsaná v roce 2018.

V akademickém roce 2016/2017 vydal také časopis *Česká literatura: časopis pro vyučování českému jazyku* článek napsaný Ladislavou Lederbuchovou. Článek se zabýval životopisem Havlíčka, dílem *Vlčí kůže, Máňa, Jaro v domě, Petrolejové lampy, Neviditelný, Prodavač času, Helimadoe* a jeho povídkami (*Vzoropohádky, Kalvach, Hodiny pana Balabána a Muž sedmi sester*).

4.3 Tematické dělení

4.3.1 Téma

Díla Jaroslava Havlíčka se převážně zaměřují na tragické osudy lidí. Havlíček popisuje duševní stavy nějakým způsobem psychicky narušených lidí a proměny v jejich chování. Ve svých dílech dále kritizuje nebo lépe řečeno analyzuje maloměstský styl života a samotnou maloměstskou společnost. Názory na témata jeho děl můžeme najít ve většině recenzí, která na jeho díla vyšla.

Nejprve se zaměříme na dílo *Muž sedmi sester*. Podle Hyblera ho lze chápat jako absurdní vtip, což je zároveň podle něj i téma knihy. Za velmi důležitou část díla považuje

konstrukci a vrchol vidí v matematice, které se podřizuje děj, popis i dialogy. Vše je důkladně promyšleno, nic nevyčnívá. To, co Havlíček myslel jako dokonalý absurdní vtíp, je podle Hyblera mrazivě kruté, protože během let v minulém století se tento vtíp nepřestal potvrzovat (genetické manipulace, rození dětí ze zkumavky, náhradní matky, pokusy o klonování atd.). Zajímavé je, že Hybler absurditu díla nevidí v násobení sedmi sester, jak bychom mohli očekávat, ale až v sebevraždě nad „hovnem“, která je pro něj zároveň i logickým završením Emilova absurdního vtípu.¹⁴⁵

Román *Neviditelný* je podle Zdeňka Bláhy příběhem tragického osudu hlavní hrdinky Soni, která chodila s klapkami na očích a nevšimla si, jak chodbami prochází nositel smrtelné infekce, jímž mohl podle mě autor myslet jak Cyrila, tak Petra Švajcara. Jedná se o analýzu a odsouzení společnosti.¹⁴⁶ Dagmar Oravová jako téma uvádí osudové setkání se smrtí a složité duchovní pochody v nitru jednotlivých postav. Velmi důležitým tématem je podle ní i téma dětství a rodiny.¹⁴⁷

Román *Ta třetí* je podle Josefa Rumlera „sugestivní kritikou malosti, a navíc vratkosti šosákovy morálky“.¹⁴⁸ Velmi důležitou roli vidí v tom, že Havlíček v románu vylíčil typ statečné a přímé ženy, která překonává předsudky staré společnosti. Princip morálního vítězství ženského typu, kde lze velmi dobře vidět převahu ženské morálky nad morálkou mužskou, se postupně objevil i v jeho dalších dílech. Rumler důvod připisuje období, v němž byla díla napsaná. Za kapitalismu byly totiž ženy společensky mnohem více utlačované a ponižované než muži.¹⁴⁹

Tématem románu *Helimadoe* se zabývali dva autoři, Jan K. Červenka a Hana Sláviková. Můžeme se domnívat, že v závěru mají oba na téma díla stejný názor, jen ho každý popisuje jinými slovy. Jan K. Červenka tvrdí, že je pro něj téma záhadou. Podle něj román umožňuje několik výkladů: „Je tedy *Helimadoe* lyrická povídka o stárnoucím muži, proložená vzpomínkou? Nebo portrét podivínského maloměšťáckého lékaře s dcerami, rafinovaně zprostředkovaný dospívajícím chlapcem? Drama vzpoury proti ubíjející všednosti, zahalené do pomalu plynoucího vyprávění z dětství? Psychologický román o dospívání v bizarních kulisách? Portrét ženství?“¹⁵⁰ Přesnou definici Červenka neudává, ale upozorňuje i na možnost propojení jeho jednotlivých výkladů. Domníváme se, že tedy ani pro něj nakonec

¹⁴⁵ HYBLER, Martin. Havlíčkova obscenita seriálního sexu. *Revolver Revue. Kritická příloha*. 2003, č. 27, s. 12.

¹⁴⁶ BLÁHA, Zdeněk. Havlíčkův *Neviditelný* na obrazovce. *Rudé právo: orgán Československé sociálně demokratické strany dělnické*. 4. 9. 1965, roč. 45, č. 245, s. 2.

¹⁴⁷ ORAVOVÁ, Dagmar. *Neviditelný*. *Týdeník Rozhlas: programový týdeník*. 2000, roč. 10, č. 22, s. 30.

¹⁴⁸ RUMLER, Josef. *Ta třetí*. *O knihách a autorech*. 1959, roč. 6, č. březen/duben, s. 46.

¹⁴⁹ Tamtéž.

¹⁵⁰ ČERVENKA, Jan K. Podivuhodná poetika Havlíčkovy *Helimadoe*. *Česká literatura: časopis pro literární vědu*. 1997, roč. 45, č. 3, s. 309.

téma románu záhadou není. Tento román oslovil i mnoho interpretů (Boreckého, Jedličku, Křelínu, Petříčka, Poláka a Rumlera). Podle Červenky se nejvíce shodují na tom, že *Helimadoe* zachycuje zmatky pubertální lásky.¹⁵¹ Hana Slavíková popisuje téma jako „sociální buřičství, vzpoura proti maloměšťáctví, znalost lidských povah a z nich především stárnoucích žen a dospívajících chlapců“¹⁵².

Recenze na *Smaragdový příboj* je potřeba si rozdělit do dvou skupin. První dvě, které napsali Josef Poch a Břetislav Truhlář, vyšly jako reakce na vydání z roku 1946, které obsahovalo pouze čtyři novely. Druhé dvě vyšly jako reakce na vydání z roku 1962, které již obsahuje pět novel. První z nich napsal Miroslav Petříček, u druhé autor není znám. Truhlář se díval na jednotlivé novely spíše obecně. Vyzdvihoval u nich převážně to, jak Havlíček uměl mistrně popsat charakteristiku osob v několika větách a hlavní téma všech novel viděl v citových vztazích jednotlivých postav.¹⁵³ Ostatní se zabývali tématem jednotlivých novel. Podle Pocha je u první novely *Komtesa Camila* tématem tragikomická láska herce k hluchoněmé dívce. V novele *Útěk z civilizace* se podle něj dozvídáme osud Čecha v Tichomoří. Novela *Kamenný orchestr* zachycuje trochu alegoricky spojení hudby a Prahy.¹⁵⁴ Novela *Smaragdový příboj* je podle Pocha a Truhláře příběh několika nervově labilních rodinných příslušníků, kteří jsou pod nadvládou jednoho tyrana.¹⁵⁵ Petříček a neznámý autor téma novel jen rozvedli. U *Útěku z civilizace* se podle nich jedná o romantické touhy po exotických dálkách s dávkou zklamání. V novele *Kamenný orchestr* vidí i reakci na okupační skutečnost té doby.¹⁵⁶ Pátá novela *Zánik města Olšiny* pojednává podle Petříčka o tom, co se stalo, když zemřel bůh a na jeho místo usedl ďábel.¹⁵⁷

Podle neznámého autora přináší povídkový cyklus *Vzdoropohádky* několik lidských osudů, které nepřímou kritizují vztahy v tehdejší společnosti, ale na druhou stranu jsou obrazem života, kde se objevují prvky autorovy lásky k rodnému kraji a vzpomínky na jeho rodné město.¹⁵⁸ Vyhrcožený společenský postoj v době protektorátu a probíhající druhé

¹⁵¹ Tamtéž.

¹⁵² SLAVÍKOVÁ, Hana. Jaroslav Havlíček: *Helimadoe*. *Večerní Praha: list všech Pražanů*. 25. 2. 1956, roč. 2, č. 48, Literární příl. *Večerní Prahy*, s. 2.

¹⁵³ TRUHLÁŘ, Břetislav. Poznámky k torzu Jaroslava Havlíčka. *Mladá fronta: deník mladých lidí*. 28.12. 1946, roč. 2, č. 295, s. 5.

¹⁵⁴ POCH, Josef. Havlíček, Jaroslav: *Smaragdový příboj*. *Česká osvěta: list věnovaný zájmům veřejného knihovnictví a organizací lidového vzdělání*. 1947, roč. 2, č. 1/2, s. 64–65.

¹⁵⁵ Tamtéž., TRUHLÁŘ, Břetislav, c. d., s. 5.

¹⁵⁶ PETŘÍČEK, Miroslav. *Smaragdový příboj*. *Nové knihy: týdeník Sdružení československých nakladatelství a knižního obchodu*. 1962, č. 25, s. 4., Prozaik Jaroslav Havlíček a jeho *Smaragdový příboj*. *O knihách a autorech*. 1962, roč. 9, č. červen, s. 7.

¹⁵⁷ PETŘÍČEK, Miroslav, c. d., s. 4.

¹⁵⁸ Na okraj „*Vzdoropohádky*“ Jaroslava Havlíčka. *O knihách a autorech*. 1954, roč. 1, č. květen/červen, s. [3].

světové války v nich vidí Ladislav Soldán. Jako příklad uvádí povídku *Dolfa rváč*, kde hlavními postavami jsou Dolfa alias Hitler a Benetka alias Mussolini.¹⁵⁹

Zhruba polovinu díla *Zázrak flamendrů* tvoří krátké povídky, které sloužily, jak uvádí Václav Šašek ve své recenzi, jako určitá průprava. Autor si na nich podle něj „zkoušel pero“. Ale už zde si pozorný čtenář může všimnout, že Havlíček má zálibu v bizarních situacích a obrací svůj zájem výhradně k nitru člověka. V dvaceti devíti povídkách díla *Zázrak flamendrů* se objevují témata lidské důstojnosti, věčný souboj dobra a zla uvnitř člověka a hledání vnitřní svobody.¹⁶⁰ Bohumil Doležal u některých povídek pozoruje složitější stavbu. Podle něj jsou složeny z několika pasáží a téma každé jednotlivé pasáže lze interpretovat jinak. Souběžně se v nich střetávají dva postupy. Na jedné straně se v povídkách objevují neseriózní výmysly, které se zdánlivě vymykají rozumu a mohou působit až absurdně. Na druhé straně v nich Havlíček vytváří mýty, které jsou založené na skutečných zážitcích.¹⁶¹

Dále se zaměříme na díla *Synáček* a *Vlčí kůže*. Ta vycházela každá zvlášť, výjimkou byl rok 1972, kdy je ČS vydal dohromady v jednom svazku. Rok na to na ni vyšla recenze od Karla Cvejna. Podle něj byla tato dvě díla vydána pospolu, protože se díky jejich spojení projevila: „[...] dvojí vrcholná tendence Havlíčkova díla s dvojím rozdílným přístupem.“¹⁶² V *Synáčkovi* se Havlíček soustřeďuje na jedinečný lidský osud, zasazený do malého světa domova, točící se kolem jedné postavy, kdežto ve *Vlčí kůži* rozehrál odraz války v řadě postav. Vojáci sice nejsou od domova tolik vzdáleni, ale přece jenom se jim ten svět, který znali, začíná proměňovat ve svět cizí a vnucený.¹⁶³ Lenka Ščerbaničová vidí v *Synáčkovi* baladický příběh o souboji s nejtvrděší ranou osudu, kterou vnímá, a to se smrtí milované osoby. Tématem je podle ní volání po životě, po klidu a v neposlední řadě po účasti a pomoci okolí.¹⁶⁴ Jan Dvořák vidí ve *Vlčí kůži* stejně jako Cvejna obraz válečných událostí. Nacházíme se v kasárenském prostředí, kde můžeme vidět vnitřní boj lidí čekajících na odchod na bojiště první světové války. V díle Havlíček vystihuje jednak atmosféru tohoto období, ale především

¹⁵⁹ SOLDÁN, Ladislav. Vzdoropohádky a prolegomena k nim. *Literární měsíčník: časopis českých spisovatelů*. 1988, roč. 17, č. 1, s. 130.

¹⁶⁰ ŠAŠEK, Václav. *Zázrak flamendrů*. *Zemědělské noviny: list Jednotného svazu českých zemědělců*. 22. 9. 1964, roč. 20, č. 227, s. 4.

¹⁶¹ DOLEŽAL, Bohumil. Autor bez glorioly. *Literární noviny: týdeník pro kulturně politické a umělecké otázky* [online]. 10. 10. 1964, roč. 13, č. 41, s. 4.

¹⁶² CVEJN, Karel. Ukončenému dílu Jaroslava Havlíčka. *Literární měsíčník: časopis českých spisovatelů*. 1973, roč. 2, č. 6, s. 88–89.

¹⁶³ Tamtéž.

¹⁶⁴ ŠČERBANIČOVÁ, Lenka. Novela o životě a smrti. *Nové knihy: týdeník Sdružení československých nakladatelství a knižního obchodu*. 1981, č. 51/52, s. 4.

situace, kdy se lidé přestávají přetvařovat a hrát své role, ale ukazují se nám ve svém pravém obraze.¹⁶⁵

V souboru povídek z let 1927–1940 *Neklidná srdce* vidí autorka recenze Michaela Naušová Havlíčkův zájem o psychologický náhled na člověka a snahu nalézt motivaci k jeho mnohdy nepochopitelným činům. Autorka se ale domnívá, že jeho „ponor do psychiky“ zůstává pouze na povrchu a že Havlíček nejde příliš do hloubky. Mnohem větší váhu podle ní má v Havlíčkových dílech téma sexuality. Nejvíce ji vnímá v *Neopatrných pannách*, což je jedna z povídek zmíněného souboru. Soubor také obsahuje povídku, kterou vnímá jako naprosto se vymykající ostatním Havlíčkovým dílům. Podle ní *Amórek smrti* naštěstí postrádá typickou Havlíčkovu snahu o psychologizaci postav. Výjimečná je podle ní i povídka *Rukavička*, vzápětí se ale zmiňuje o tom, že je to spíš krátká skica citlivého mládí než plný, rozvinutý příběh. Práci zakončuje tím, že téměř všechny povídky tohoto souboru končí ztrátou iluzí, smíření postav s každodenností jejich života překryje veškeré jejich touhy a city.¹⁶⁶

Marie Petelová v novele *Jaro v domě* vidí krátký příběh o první lásce, o zradě nápadníka a krutém ponížení dívky. Působí na ni jako nejsociálnější Havlíčkova próza. Podle Petelové najdeme v novele úžasnou ukázkou jeho slovesného talentu, který se později promítl v jeho následujících dílech (*Petrolejové lampy, Neviditelný, Helimadoe, Synáček* aj.).¹⁶⁷

Na knihu *Kalvach* vyšla pouze jedna recenze. Napsal ji Ladislav Vacina. Podle něj povídky zachycují střípky ze života průměrného maloměšťáckého člověka, úředníka, který se potácí mezi svým všedním životem a prací. Muž vnitřně zápasí se sebou samým, s odcizováním rodiny a narůstajícím pocitem prázdnoty.¹⁶⁸

Recenze na Havlíčkovu dílo *Máňa* patří právě k těm méně početným. Tématu se věnovali ve svých recenzích František Buriánek a Jan Dvořák. Oba se shodují na tom, že jde o otevřenou intimní zpověď. Podle Dvořáka se v první kapitole jedná o svědectví jeho vztahu s Marií, převážně se v ní dočteme o všech nesnázích, které je potkávaly.¹⁶⁹ Dá se říct, že s tímto názorem souhlasí i Buriánek, jen se vyjadřuje trochu jinými slovy. Podle něj láska v Havlíčkovi vzbuzovala stejné pocity jako trýzeň. Kapitola Jarda je podle Buriánka určitým

¹⁶⁵ DVOŘÁK, Jan. Rekonstrukce autorova záměru. *Nové knihy: týdeník Sdružení československých nakladatelství a knižního obchodu*. 28. 2. 1968, č. 9, s. 4.

¹⁶⁶ NAUŠOVÁ, Michaela. *Neklidná srdce*. *Zemědělské noviny: list Jednotného svazu českých zemědělců*. 16. 5. 1972, roč. 28, č. 113, s. 3.

¹⁶⁷ PETELOVÁ, Marie. *Novela Jaroslava Havlíčka*. *Nové knihy: týdeník Sdružení československých nakladatelství a knižního obchodu*. 1975, č. 40, s. 1.

¹⁶⁸ VACINA, Ladislav. *Jaroslav Havlíček a jeho cyklus o Kalvachovi*. *Pochodeň*. 8. 9. 1976, roč. 65, č. 214, s. 5.

¹⁶⁹ DVOŘÁK, Jan. *Ze skrytých zásuvek*. *Nové knihy: týdeník Sdružení československých nakladatelství a knižního obchodu*. 1982, č. 1–3, s. 1.

vzpomínkovým komentářem. Dozvídáme se v ní o neznámých okolnostech, které ovlivňovaly jeho tvorbu, jako bylo rodné město Jilemnice a rodové prostředí jeho ženy. V konečné kapitole, pak podle Buriánka, Josef Rumler shrnuje, analyzuje a hodnotí obě předchozí výpovědi.¹⁷⁰

4.3.2 Postavy

Recenzenti se většinou zaměřili na hlavní postavy děl. Občas nám popisují i charakter vedlejších postav. Ladislava Lederbuchová a Milan Resutík ve svých recenzích k novele *Jaro v domě* a k románu *Petrolejové lampy* měli trochu jiný názor na to, kdo je v dílech hlavní postava. Lederbuchová nepovažuje za hlavní postavu v novele *Jaro v domě* člověka, v tomto případě jemnou a hezkou dívku Agátu, ale zchátralý činžovní dům, jenž svým zápachem a špínou ničí všechny své obyvatele. Dům, který kolem sebe nemá žádný strom, díky tomu se kolem něj neobjeví ani jediný pták, protože nemá kde stavět svá hnízda. Podle Lederbuchové je jako poušť, neživý.¹⁷¹ Milan Resutík v recenzi na *Petrolejové lampy* pro změnu udává jako hlavní postavu románu maloměsto (Jilemnici).¹⁷² Nyní se už ale přesuneme k recenzím, které se zabývaly popisem a charakterem lidí.

Recenze týkající se *Petrolejových lamp*, které vyšly jako první Havlíčkův román v roce 1935 tehdy ještě jako *Vyprahlé touhy*, se zaměřují na charakteristiku postavy Štěpky. Vladimír Justl ve své recenzi *Lampy domova a životní jistoty* popisuje Štěpku jako bytost, která hledá prosté lidské štěstí. To vidí hlavně v založení rodiny, jež by byla lepší než ta, v níž vyrůstala. Touží najít teplo domova.¹⁷³

Milan Resutík ve své recenzi *Jaroslav Havlíček: Petrolejové lampy* popisuje Štěpku už podrobněji, a to nejdříve jako nehezkou a poměrně výstřední ženu, co se týká chování, v níž ale na druhou stranu vidí i dobrého člověka. Po sňatku s Pavlem Malinou si Štěpka podle Resutíka začne uvědomovat svůj životní krach způsobený jejím chováním a snaží se bojovat proti nepřízni osudu. Zlom nastává až po smrti jejích rodičů i manžela, kdy se podle autora stává Štěpka plnohodnotným člověkem, protože v tom okamžiku umí zformulovat svůj

¹⁷⁰ BURIÁNEK, František. Lyrizovaný životopisný dokument. *Literární měsíčník: časopis českých spisovatelů*. 1983, roč. 12, č. 4, s. 129.

¹⁷¹ LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. Duše v kleci: k 120. výročí narození Jaroslava Havlíčka. *Český jazyk a literatura: časopis pro vyučování českému jazyku*. 2016/2017, roč. 67, č. 1, s. 8.

¹⁷² RESUTÍK, Milan. Jaroslav Havlíček: Petrolejové lampy. *Slovenské pohľady: časopis pre literatúru, umenie a politiku*. 1983, roč. 99, č. 9, s. 146.

¹⁷³ JUSTL, Vladimír. Lampy domova a životní jistota. *Host do domu: měsíčník pro literaturu, umění a kritiku*. 1957, roč. 4, č. 7, s. 326–327.

postoj k světu a k životu, ale hlavně ví, jak si v něm má najít své místo, které spočívá v návratu ke kořenům. Štěpka Kiliánová je podle něj krásná postava.¹⁷⁴

Zdeňka Nováková vidí Štěpku velmi podobně jako Milan Resutík. Štěpka je podle ní v knize ztvárněna groteskně tragickým, téměř parodickým způsobem.¹⁷⁵ Už od dospívání je podvědomě nespokojená se světem, ve kterém se narodila. Projevuje se to jejím chováním, které je často provokativní. Toto chování je ale velmi nezralé a vede k tomu, že se Štěpka později stává obětí maloměstské společnosti. Jaroslav Havlíček se ke konci díla snaží najít pro Štěpku nějaké přirozené východisko. Nakonec ho nalézá v zapomenutí uprostřed intenzivní, smysluplné činnosti, již je polní a hospodářská práce.¹⁷⁶ Jde tedy, jak uvedl Milan Resutík, o návrat ke kořenům.¹⁷⁷

U románu *Neviditelný* se setkáváme převážně jenom s charakteristikou postavy Petra Švajcara, což je překvapující, protože v tomto románu stojí za povšimnutí i postavy Soni Hajnové a Cyrila.

Podle Vladimíra Justla je Petr Švajcar člověk zbavený citu. Člověk, který si jde za svým vytyčeným cílem, jímž je pro něj sláva, moc, sebeuspokojení a možná i trochu osobního štěstí. Snaží se toho ale docílit skrz chladný a vypočítavý přístup a možná to je podle Justla ten důvod, proč ho v denním životě nedokáže najít.¹⁷⁸

Věra Poppová vidí v Petru Švajcarovi člověka, který neustále balancuje mezi dobrem a zlem. Je ochotný se dopustit téměř vraždy v přesvědčení, že je to jediný logický způsob, jak ochránit svého syna. V důsledku nemoci jeho syna je pak prakticky zničena Švajcarova ctižádostivost a cílevědomost.¹⁷⁹

Další, kdo si klade otázku, kdo je Petr Švajcar, je autor recenze *Havlíčkov románu Neviditelný*, -D-. Ten v něm vidí ambiciózního mladého muže, který se díky „štěstí“ dostal z chudého prostředí na studie a stal se tak chemickým inženýrem. Právě to „štěstí“ v něm podle autora probudilo všechny ty špatné vlastnosti, které byly ukryté někde hluboko v podvědomí. Hon za majetkem a kariérou, bezohlednost a chamtivost, to byly podle autora ty nejvýraznější vlastnosti, které jsme u Švajcara mohli zaznamenat po nastěhování do domu Hajnů.¹⁸⁰

¹⁷⁴ RESUTÍK, Milan, c. d., s. 146.

¹⁷⁵ NOVÁKOVÁ, Zdeňka, c. d., s. 28.

¹⁷⁶ Tamtéž.

¹⁷⁷ RESUTÍK, Milan, c. d., s. 146.

¹⁷⁸ JUSTL, Vladimír. Výborný román. *Host do domu: měsíčník pro literaturu, umění a kritiku*. 1958, roč. 5, č. 5, s. 234–235.

¹⁷⁹ POPPOVÁ, Věra. Jaroslav Havlíček, *Neviditelný*. *Lidová demokracie*. 8. 9. 1965, roč. 21, č. 249, s. 3.

¹⁸⁰ -D-. Havlíčkov román *Neviditelný*. *Nové knihy: týdeník Sdružení československých nakladatelství a knižního obchodu*. 1966, č. 14, s. 1.

S trochu jinou formou charakteristiky Cyrila se setkáme v recenzi Hany Taudyové, *Všichni máme svůj blud neviditelnosti...*, ve které vychází převážně z popisu charakterů postav Zbyňkem Havlíčkem (syn Jaroslava Havlíčka) formou klinické dokumentace, která mu byla jako klinickému psychologovi velmi blízká: „Narozen z psychicky alterované matky, vychováván staropanenskou a fanaticky jej milující tetou. Rozmazlován, výstředně strojen. Spí s tetou na jednom lůžku; později se v něm vyvine idiosynkrasie k měkkým a teplým předmětům. Stále nemocen, zádušný a osamělý. Od dětství vynálezecké sklony, horlivě podporované. Poslán tetou do společnosti holčiček, rozvíjí hluboce ostýchavý a ambivalentní postoj: chvěje se, neodpovídá, rozšlape panenku. Odpor ke zvířatům: dostane nervový záchvat, když mu dají do náruče kotě. Je podivín a samotář, [...]. Chodí sám a sám [...]. Objevují se u něj náhlé, nemotivované výbuchy smíchu [...], je již neochvějně přesvědčen, že objevil tajemství neviditelnosti.“¹⁸¹ Stejnou metodou jsou Zbyňkem Havlíčkem popisované i další postavy tohoto románu jako Soňa Hajnová a Petr Švajcar. Soňa je v jeho očích nevyrovnaná, senzitivní, naivní, zhýčkaná a náladová. Je naprostým povahovým protipólem svého muže. Je to žena, která se bojí pronásledování a přistižení při něčem zakázaném. Petr Švajcar je podle něj cynický, vypočítavý a mrazivě lhostejný ke svému okolí. Podle Zbyňka bychom jako jeho jedinou pozitivní vlastnost mohli vnímat cílevědomost.¹⁸²

V románu *Ta třetí* se setkáváme s Jiřím Mánkem a s dvěma dívkami, Adélou a Mildou. Jiřího Mánka vidí všichni recenzenti, kteří se zabývali jeho charakteristikou (*Vladimír Justl, Linke Arno, RP*), jako sobeckého a zbabělého měšťáka. Více dopodrobna to potom rozvíjí Vladimír Justl ve své recenzi *Román sobeckého kolísavce*. O Adéle a Mildě zde mluví jako o protikladných typech, které se ale navzájem doplňují a vyvažují. Někde mezi nimi se pak nachází sobecký Jiří Mánek. Ten si nedokáže vybrat ani Adélu, ani Mildu, a tak volí smrt. Podle Justla většina kritiků i čtenářů vidí „tou třetí“ smrt. Justl si ale myslí, že tou třetí je váhání mezi dvěma. Mánek podle něj nezemřel kvůli sebevraždě, ale zemřel už dávno předtím kvůli svému měšťáctví, jež spočívalo v nedostatku idejí a světového názoru. Měšťáctví mu nedovolovalo volit srdcem, udělalo z něj nerozhodného slabocha.¹⁸³

V románu *Helimadoe* se setkáváme hned s několika postavami. Lékař Hanzelín je podle Vladimíra Justla pošetilý, nevyzpytatelný, laskavý i tvrdý. Už jenom tato charakteristika nám může naznačit, že v jádru by mohla být postava trochu nevyrovnaná, což

¹⁸¹ TAUDYOVÁ, Hana. *Všichni máme svůj blud neviditelnosti...: (Havlíčkův román Neviditelný pohledem jeho syna, básníka a psychologa Zbyňka Havlíčka)*. *Tvář: literární týdeník*. 2014, roč. 25, č. 4, s. 15.

¹⁸² Tamtéž.

¹⁸³ JUSTL, Vladimír. *Román sobeckého kolísavce*. *Host do domu: měsíčník pro literaturu, umění a kritiku*. 1959, roč. 6, č. 7, s. 329.

si myslí i sám Justl. Na jednu stranu je to člověk mluvící rád silnými slovy, lékař chudých, který je na to, co vykonává, velmi pyšný. Většinou nešetří sarkasmy hlavně na společenský řád, na lidské předsudky, především pak na zpanštělé mravy představitelů státní správy a maloměšťácké společnosti celkově. Má v sobě něco z typu venkovských filozofů, kteří uvnitř touží po svobodě. Na druhou stranu odmítá jakékoliv snění. Důležité je být realistou a být praktický. Tím se dostáváme k dalším postavám románu, k jeho pěti dcerám, které mají otcem napsaný harmonogram, co kdy má která dělat. Helena, Lidmila, Marie a Ema jsou podle Justla poslušné, přestárlé a zcela rezignující na život, který žijí. Jediná Dora je bojovnice. Justl v ní vidí jejího otce. Je podle něj ironická, umíněná, ale také velmi inteligentní. Touží po svobodě a po volnosti. Poslední postavou je třináctiletý Emil. Ten je synem úřednický oddaného představitele státní správy a maloměstské matky. I u něj Justl nachází rozpor v něm samotném. Doma je milován otcem, větší sympatie ale pociťuje k matce. Miluje Doru, i když na něj dělá oči Ema, která je i věkově více vyhovující. Stane se Hanzelínovým terčem na vyšší třídy, aby nakonec od něj slyšel vyznání téměř otcovské lásky.¹⁸⁴

Nedokončený román *Vlčí kůže* nám dává možnost vidět dvě naprosto odlišné postavy, tzv. protipóly, jak uvádí Jan Dvořák ve své recenzi *Rekonstrukce autorova záměru*. Na jedné straně stojí Alois Trakl, zákeřný muž budící odpor svojí pokřiveností. Pro Dvořáka je jakýmsi symbolem zla. Na druhé straně stojí Jenda Pavlík, mladý důstojník chlapecky čestný a čistý, který obtížně nese úděly dospívání.¹⁸⁵

V knize *Muž sedmi sester* jsou podle Martina Hyblera, autora recenze *Havlíčková obscenita seriálního sexu*, všechny postavy jednapolární, nacházejí se vždy jen v jedné dimenzi, kterou nikdy nepřekračují. Hlavní postavou této knihy je Emil Škvor. Hybler ho popisuje jako vtipálka, člověka, který už před narozením měl daný svůj životní příběh, jímž bylo vymyslet ten nejsložitější a nejoriginálnější vtip. Nenajdeme u něj žádný jiný sociální život, jiné zájmy, mezilidské vztahy či nějaké charakterové vlastnosti. Víme jen to, že jeho životním posláním je přijít na co nejdokonalejší a nejabsurdnější vtip.¹⁸⁶

Dalšími postavami, na které se Hybler zaměřil, byly dívky, dcery profesora matematiky Kostky, s nimiž Emil svůj absurdní vtip uskutečnil. Všechny dívky jsou charakterizovány pouze jedním rysem – romantická Sláva, smyslná Zdenka, žárlivá Milena,

¹⁸⁴ JUSTL, Vladimír. K novému vydání Helimadoe. *Nový život: měsíčník pro soudobou literaturu*. 1956, č. 5, s. 600.

¹⁸⁵ DVOŘÁK, Jan. *Rekonstrukce autorova záměru*, s. 4.

¹⁸⁶ HYBLER, Martin, c. d., s. 9.

hádavá Cilka, kuchyňsky orální Lidka, úzkostlivě čistotná a úklidem posedlá Božena a modlilka Tereza.¹⁸⁷

Antonín Skála alias *Synáček*, postava ze stejnojmenné novely, je podle Lenky Ščerbaničové opečovávaný chlapec, který je držen daleko od veškerého zla. Je silný, nebojácný a nezatížený sociálními problémy dvacátých let. Osudným se mu stane jeho přátelství s Věkoslavem Xaverem. Věkoslav je podle Ščerbaničové pravý opak Synáčka. Je slabý, chudý a doslova se bije o život. Synáček se jím nechá spoutat a proměnu z majetného samotářského bouřliváka v dobráckého milujícího manžela přijímá bez protestů, aniž by věděl, kam ho to zavede. Boj o manželčin život ho velmi vysílí, po její smrti nezvládne nápor na psychiku a postupně začne bláznit. Bohužel se z toho již nikdy nevzpamatuje.¹⁸⁸

Neznámý autor ve své recenzi *Povídky o mládí a vzdoru* nepopisuje konkrétní postavy ze *Vzdoropohádek*. Domnívá se, že Havlíček zde v obecnější rovině popisuje životní pocity meziválečné generace. Zpočátku jsou postavy v zákopech první světové války naplněny steskem po domově, postupně procházejí složitou škálou nálad: „Od rezignace v období poválečné stabilizace kapitalistického pořádku až k vlasteneckému vzdoru v okupačním temnu.“¹⁸⁹

V *Prodavači času* Jana Dvořáka nejvíce zaujal Kalvach, který pro něj představuje jednu z nejpozoruhodnějších Havlíčkových postav. Havlíček podle něj excelentně vyjádřil pocitovou studii člověka, který se odcizuje svým snům. Čím více se Kalvach topí ve všednosti svého života, čím více do ní začíná vtahovat i své okolí, včetně dětí, tím rychleji směřuje ke svému konci. I když má nějaký cíl, ke kterému by chtěl dospět, nikdy se mu nepovede ho dosáhnout, maximálně ve snu. Havlíček podle Dvořáka uměl skvěle zachytit toto vnitřní drama odehrávající se v Kalvachovi. Pozoruhodně prolнул hranici snů a skutečností.¹⁹⁰

V souboru povídek *Neklidná srdce* vidí Michaela Naušová Havlíčkův zájem o psychologický pohled na člověka. Vidí snahu nalézt motivaci k mnohdy nepochopitelným činům v lidském nitru, přesto si Naušová myslí, že ponor do psychiky postav je pouze zdánlivý. Havlíček se drží pouze na povrchu, nejde do hloubky. Když už se u postav objeví trochu více z jejich nitra, většinou jde pouze o vyzdvižení role sexuality, kterou převážná část jeho hrdinek ovládá. Naušová se zaměřila na povídku *Neopatrné panny*, kde je právě role sexuality do jisté míry značná. Jedná se o různé osudové cesty pěti dívek. Naušová si k popisu

¹⁸⁷ Tamtéž.

¹⁸⁸ ŠČERBANIČOVÁ, Lenka, c. d., s. 4.

¹⁸⁹ Povídky o mládí a vzdoru. *Svobodné slovo: list Československý strany socialistické*. 14. 6. 1954, roč. 10, č. 142, s. 11.

¹⁹⁰ DVORÁK, Jan. Havlíček povídkář. *Pochodeň*. 11. 7. 1968, roč. 57, č. 165, s. 4.

vybrala pouze jednu z nich, a to Hedu. Tato dívka se zprvu bouří a rozbíjí veškeré konvence maloměšťáckého života, nakonec však ale umírá zoufalá a opuštěná vlastní rukou. Naušová dodává: „Ani tady se však autorovi nepodařilo hlouběji nastínit motivaci Hedina jednání [...]“.¹⁹¹

4.3.3 Motiv

U děl Jaroslava Havlíčka se jen ve výjimečných situacích stane, že by se pouze v jednom díle objevil motiv, který už v dalších jeho dílech nenajdeme. V následujících podkapitolách se budeme zabývat dvěma nejvíce probíranými motivy v recenzích autorů na knihy Jaroslava Havlíčka, motivem smrti, který se objevuje téměř ve většině jeho děl, a motivem neviditelnosti. Na závěr se seznámíme s několika dalšími motivy, jež Havlíček využíval, ale autoři recenzí se jimi ve větší míře nezaobírali.

4.3.3.1 Smrt

Právě motiv smrti je jedním z motivů, který je hojně používaný napříč všemi Havlíčkovými díly. Vladimír Justl se ve své recenzi *Román sobeckého kolísavce* zmiňuje o tom, že motiv smrti byl velmi důležitou složkou Havlíčkových děl, neboť tak musely skončit všechny jeho postavy, které stály v cestě za novým, lepším životem. O něj totiž Havlíčkovi šlo v celém jeho díle.¹⁹²

Ladislava Lederbuchová má stejný názor jako Vladimír Justl. Smrt je v Havlíčkových dílech všudypřítomná, ať už postavy umírají věkem či nemocmi. Motiv smrti je podle ní zobrazován různými způsoby, ale většinou bez afektu, nijak nadpřirozeně. Zkrátka máme brát smrt jako něco, co je neustále s námi a co patří do našeho života.¹⁹³ Motivem smrti se zabývali autoři recenzí knih *Hodinky pana Balabána*, *Prodavač času*, *Smrt bibliomana*, *Synáček*, *Ta třetí* a *Vzdoropohádka*.

V povídce *Poutník v mlze*, poslední povídce z kalvachovského seriálu ze souboru povídek *Prodavač času*, která je napsaná pouze několik týdnů před Havlíčkovou smrtí, je pouze krátký úvod a většinu zbylého textu povídky tvoří zběsilý běh myšlenek smrtelně

¹⁹¹ NAUŠOVÁ, Michaela. Neklidná srdce. *Zemědělské noviny: list Jednotného svazu českých zemědělců*. 16. 5. 1972, roč. 28, č. 113, s. 3.

¹⁹² JUSTL, Vladimír. *Román sobeckého kolísavce. Host do domu: měsíčník pro literaturu, umění a kritiku*. 1959, roč. 6, č. 7, s. 329.

¹⁹³ LEDERBUCHOVÁ, Ladislava, c. d., s. 10–11.

zraněného a umírajícího Kalvacha. Podle Vladimíra Forsta je to líčené tak realisticky až člověka při čtení mrazí. Smrt je zde tak realisticky vyobrazena, že sám Forst píše: „[...] snad tak opravdu umírání vypadá.“¹⁹⁴

Dále zde nacházíme motiv smrti hned v první povídce, *Svatá noc*, kde umírá nemocné dítě v den narození Ježíška, naopak v té poslední tragicky umírá Kalvach na cestě za přeludem lásky.¹⁹⁵

Smrt bibliomana, už jen název nás může upozornit, že motiv a téma smrti bude jedním z hlavních aspektů tohoto díla. Havlíček si uvědomoval neodvratnost smrti, což se mu v této knize povedlo velmi dobře zachytit. Můžeme si toho všimnout hned v následující povídce, kterou zmiňuje ve své recenzi Hana Hrzalová. Motiv smrti se objevuje v povídce *Zánik městečka Olšiny*, kde anděl přichází sdělit, že pánbůh zemřel. Následujících dvanáct dnů se mrtví vracejí mezi živé a nastává chaos. Třináctý den už město Olšiny neexistuje. Nikde nikdo není. Můžeme vidět pouze mrtvou bílou pláň.¹⁹⁶

Trochu jiný pohled na smrt nám přináší povídka *Hodinky pana Balabána*. Hlavní protagonista pan Balabán se rozhodne ukončit svůj život sebevraždou, ale než to udělá, nastaví si své hodinky tak, aby šly pozpátku. To zapříčiní, že se pozpátku začne odvíjet i jeho život. Balabán přestává stárnout, mládne, vrací se do dětských let, ale stejně zemře, i když jako nemluvně.¹⁹⁷

V novele *Synáček* najdeme podle Lenky Ščerbaničové motiv smrti hned několikrát. Poprvé když Synáčkovi zemře jeho dlouholetý přítel Věkoslav Xaver. Podruhé když mu zemře jeho žena Markétka, s čímž se těžce vyrovnává. Následné nalezení kontaktu se zemřelou Markétkou, v němž Synáček nachází útěchu a záblesk radosti, nás dostává k třetímu využití motivu, kdy u své fiktivní Markétky nachází jistotu a odchází za ní.¹⁹⁸

Autor recenze *Jaroslav Havlíček: Synáček*, (ora), jde oproti Ščerbaničové více do hloubky. Uvádí motiv smrti jako protipól k očištné síle obětavé, nezištné lásky, která se odehrávala mezi Synáčkem a Markétkou. Podle něj poté můžeme vidět, jak ho historie Synáčkova milostného vztahu k Markétce ovlivnila. Motiv smrti se zde podle autora objevuje ve formě nalézání a ztrácení smyslu života.¹⁹⁹

¹⁹⁴ FORST, Vladimír. Dvakrát Jaroslav Havlíček. *Impuls*. 1968, roč. 3, č. 6, s. 436.

¹⁹⁵ LEDERBUCHOVÁ, Ladislava, c. d., s. 11.

¹⁹⁶ HRZALOVÁ, Hana. Stále nesplacený dluh aneb Jaroslav Havlíček v kontextu prózy 1997. *Haló noviny*. 10. 2. 1998, roč. 8, č. 33, s. 9.

¹⁹⁷ Tamtéž.

¹⁹⁸ ŠČERBANIČOVÁ, Lenka, c. d., s. 4.

¹⁹⁹ (ora). Jaroslav Havlíček: *Synáček*. *Týdeník Rozhlas: programový týdeník*. 2003, roč. 13, č. 14, s. 16.

Vladimír Kovařík vidí motiv smrti jednak v příchodu mrtvé, která si přichází pro živého. Velmi výrazněji ho ale vnímá v tragédii, v níž se podle něj dílo změní, když Synáček žije v nerovném a nevyužitém manželství, ve stínu stále hrozící smrti.²⁰⁰

V románu *Ta třetí* nenalézá Vladimír Justl motiv smrti ve spáchané sebevraždě Jiřího Mánka, hlavní postavy knihy, ale ve skutečnosti, že Mánek zemřel už dávno předtím vinou svého měšťáctví a nedostatkem nápadů.²⁰¹

Ladislava Lederbuchová souhlasí s Vladimírem Justlem v tom, že motiv smrti se objeví vždy, když je jedna z postav knihy dovedena k sebevraždě. Dále ale poznamenává, že motiv smrti je vidět už jenom v názvu románu, kdy se titul může interpretovat jako označení smrti.²⁰²

Ve *Vzdoropohádkách* najdeme podle Ladislavy Lederbuchové motiv smrti v povídce *Černá paní*, kde děti pozorují mrtvého slavnostně připraveného k pohřbu a v povídce *Otcova smrt*, kde je zobrazeno radostné očekávání otcovy duše v nebi.²⁰³

4.3.3.2 Neviditelnost

S motivem neviditelnosti se setkáváme v díle *Neviditelný*. Podle Alexandra Klimenta byla v literatuře neviditelnost dosud chápána dvěma způsoby, a to jednak metafyzicky (duch, anděl, bůh) a jednak technicky (alchymie, vynález prostředku, jak se neviditelným stát). Havlíčkovi se podařilo vytvořit neviditelnost psychologickou. Člověk se může stát neviditelným, když se za neviditelného bude sám pokládat. Alexandr Kliment si uvědomuje, že je to šílenství, ale také dodává, že je to: „[...] také dalekosáhlá metafora o postavení moderního člověka ve společnosti.“²⁰⁴ Podle něj totiž existujeme příliš bolestně, složitě a reálně a občas chceme tak trochu nebýt, stahujeme se před okolním světem, stahujeme se do sebe, chceme se stát neviditelným sami před sebou, před lidmi, které nemůžeme vystát, před slabšími, které jsme museli opustit, a před silnějšími, které nemůžeme porazit.²⁰⁵

²⁰⁰ KOVAŘÍK, Vladimír. Dílo plné temných odstínů: Nad knížkou Jaroslava Havlíčka Synáček. *O knihách a autorech*. 1981, č. jaro, s. 27.

²⁰¹ JUSTL, Vladimír. Román sobeckého kolísavce, s. 329.

²⁰² LEDERBUCHOVÁ, Ladislava, c. d., s. 11.

²⁰³ Tamtéž.

²⁰⁴ KLIMENT, Alexandr. Pelech neviditelného aneb Marnost je vznešená. *Literární noviny: týdeník pro kulturně politické a umělecké otázky* [online]. 5. 2. 1966, roč. 15, č. 6, s. 5.

²⁰⁵ Tamtéž.

Podle Renaty Venclové vycházejí motivy v dílech Jaroslava Havlíčka z jeho vlastních zkušeností. Motiv neviditelnosti prý Havlíčka napadl během vlastních zásnub, když mu novomanželka ukázala obraz svého prapradědy a vyprávěla mu o svých předcích.²⁰⁶

Zápasení neviditelnosti s viditelností řeší ve své knize Josef Fulka, Jaroslav Novotný a Jakub Češka. Po příchodu Cyrila na scénu se nám dostává možnost vidět viditelného Neviditelného, tedy doslova vidět neviditelné. Po odchodu viditelného Neviditelného (Cyrila) nastává v domě Hajnů změna. Stane se to, že nějaký Neviditelný stále postupuje domem, ale už to není strýc Cyril, ale pouze Sonina představa. Z viditelného Neviditelného se stává neviděný Neviditelný. Soňa je nejdříve přesvědčena, že má kolem sebe neviditelného dohlážitěle, této představě natolik propadne, že potom právě začne jako jediná v domě vídat neviděného Neviditelného. A tak se z viděného Neviditelného (Cyril) postupně stane neviděný Neviditelný, který je pro Soňu nakonec viděný neviděný Neviditelný.²⁰⁷

4.3.3.3 Maloměsto

V *Petrolejových lampách* nacházíme další motiv, který se objevuje takřka v každém Havlíčkově díle, tím je motiv maloměsta. To většinou představuje jeho rodnou Jilemnici. Ve své recenzi se na něj soustředil Milan Resutík. Ten maloměsto, tedy Jilemnici, nepovažuje pouze za motiv, ale mluví o ní i jako o hlavní postavě románu. Jilemnice je podle něj typické město tehdejší doby, které má už nějaké zaběhlé způsoby a zvyky. I když se v jeho okolí dělo něco vzrušujícího, život maloměsta pokračoval vždy dál.²⁰⁸

Motivem maloměsta se zabývala ve své recenzi díla *Synáček* i Lenka Ščerbaničová. Maloměsto podle ní na synáčkovu tragédii nijak nereaguje, jede si podle svého, čímž se domníváme, že navazuje na Milana Resutíka z minulého odstavce. Ať se děje kolem maloměsta cokoliv, jeho život vždy pokračuje dál. V *Synáčkovi* dokáže reagovat pouze pomluvami a postranním posměchem.²⁰⁹

²⁰⁶ VENCLOVÁ, Renata. Temný spodní proud Neviditelného. *Týdeník Rozhlas*. 2018, roč. 28, č. 50, s. 10.

²⁰⁷ FULKA, Josef, NOVOTNÝ, Jaroslav, ČEŠKA, Jakub. *Fascinace neviditelností: studie k interpretační rozmanitosti díla Jaroslava Havlíčka*. Vyd. 1. Praha: Togga, 2009, s. 29–30.

²⁰⁸ RESUTÍK, Milan, c. d., s. 146.

²⁰⁹ ŠČERBANIČOVÁ, Lenka, c. d., s. 4.

4.3.3.4 Symbol – petrolejová lampa

Petrolejová lampa, která patří mezi nezbytné vybavení interiéru maloměstské domácnosti bez elektřiny na přelomu 19. a 20. století, je v Havlíčkových dílech vícevýznamovým symbolem. Podle Ladislavy Lederbuchové vypovídá jednak o intimitě rodinného prostředí, jednak o uzavřenosti domácnosti před okolním světem, respektive před maloměstskou společností, do níž je možné vynést z kruhu světla domácí lampy jen to, co není v rozporu s veřejným očekáváním a s její morálkou. V tomto smyslu zde petrolejová lampa podle Lederbuchové symbolizuje: „duchovní malost prostředí a snahu s ním pokrytecky splynout.“²¹⁰

Vladimír Justl vidí v symbolu petrolejové lampy naději, konkrétně ve třetím dílu *Petrolejových lamp*. I když ho Havlíček nazval *Lampy zhasínají*, naději Justl vnímá v tom, že jedna lampa (Štěpčina) nepřestane tak úplně svítit: „Zešeřilo se zatím a tma rychle houstne. Štěpka vstává, aby rozsvítila stahovací petrolejku nad stolem. Vztahuje obě paže, snímá opatrně cylindr, povytahuje knot, škrtá. Sedlák i stařec sledují mlčenlivě pohyby jejích rukou, dívají se nábožně vzhůru, jako by na tom, vznítí-li se či nevznítí knot oharku zápalky, bylo závislé všechno blaho budoucnosti. Světlo vzplanulo, pohaslo a konečně, přiklopeno sklem, znovu zaplálo.“²¹¹

4.3.4 Inspirační zdroje

Inspiračním zdrojem pro povídku *Hodinky pana Balabána* byl podle Ladislavy Lederbuchové *Obraz Doriana Graye* od *Oscara Wildea*, ovšem bez motivu obrazu, který zde nahradily zázračné hodinky se zpětným nastavením chodu.²¹²

Nyní se přesuneme k povídkám, které vyšly za doby protektorátu. Jednou z nich byla povídka *Dolfa rváč*. U ní, jak píše ve své recenzi Ladislava Lederbuchová, nemusíme ohledně inspirace chodit nikam daleko. Už samotný název povídky, děj a to, v jakém období byla vydána, nám napoví, že odkazuje k nacistickému vůdci Adolfu Hitlerovi. Povídka vypráví příběh o násilníkovi, který se díky výhružkám a zločinům zmocnil půdy a majetku městečka. Podobně je tomu i u povídky, lépe řečeno bajky, *Pohádka o poblázněném talíři*. Jejím inspiračním zdrojem se však nestal sám Adolf Hitler, ale nacistické Německo obecně. Bajka

²¹⁰ LEDERBUCHOVÁ, Ladislava, c. d., s. 9.

²¹¹ JUSTL, Vladimír. *Lampy domova a životní jistota*, s. 326.

²¹² LEDERBUCHOVÁ, Ladislava, c. d., s. 10.

alegoricky kritizuje to, jak se nacistické Německo rozpíná: „[...] talíř postupně ovládá veškeré nádobí a kuchyňské zařízení a začne okupovat ke své potřebě i další místnosti v domě.“²¹³

U povídkové sbírky *Vzdoropohádky* ještě chvíli zůstaneme. Jan Dvořák si myslí, že se zde pro Havlíčkovy fantastické příběhy staly inspirací biblické a pohádkové náměty a také mravoučné symbolické životní příběhy, např. *Ovoce života* je podle Dvořáka jasné parafrázování biblického příběhu.²¹⁴

Podle Václava Šaška byl Havlíčkovým velkým inspiračním zdrojem jeho podkrkonošské rodiště Jilemnice. I když se Šašek zaměřuje ve své recenzi převážně na sbírku povídek *Zázrak flamendrů*, Jilemnice se stala inspiračním zdrojem i u mnoha jiných Havlíčkových děl.²¹⁵

Dalším velmi důležitým inspiračním zdrojem, který se stal podle Jana Dvořáka inspirací pro mnoho motivů v Havlíčkových románech a povídkách, byla jeho žena Marie.²¹⁶

4.3.5 Srovnání jednotlivých děl Jaroslava Havlíčka

Vladimír Justl se ve své recenzi *Román sobeckého kolísavce* zaměřil na srovnání románů *Neviditelný* a *Ta třetí*, které vyšly po sobě. Právě u těchto dvou románů můžeme vnímat, že Havlíček měl danou vývojovou linii svých děl. Cynického sobce Švajcara zaměnil za kolísavého sobce Mánka. Těžkou atmosféru *Neviditelného* nahradil obyčejný život v civilním románu *Ta třetí*. Tíživost předešlé knihy, její pesimistické napětí se v románu *Ta třetí* prolomilo a na obzoru se objevily první náznaky paprsků slunce, k němuž autor ve své vývojové linii děl mířil. Těmi prvními paprsky slunce jsou v tomto případě hlavní ženské postavy Adéla a Milda.²¹⁷

Hana Taudyová informuje o rukopisech uložených v osobní pozůstalosti Jaroslava Havlíčka, v nichž je možné sledovat proces vzniku románu *Neviditelný* od jeho povídkové předlohy. Zásadní rozdíl mezi povídkovou a románovou verzí je v charakteru hlavních postav. V povídkové verzi se objevuje Pavel Dittrich, který je stejně cílevědomý jako románový Petr Švajcar, ale je mnohem méně cynický, vypočítavý, především není tak mrazivě lhostejný ke svému okolí. Dittrich lituje nemoci své manželky a lituje i toho, že ji ztrácí. Dokonce si i sám připouští svůj díl viny na jejím osudu. Dittrich by nebyl schopen nepřímé vraždy, která se

²¹³ Tamtéž, s. 11.

²¹⁴ FORST, Vladimír. Dvakrát Jaroslav Havlíček, s. 436.

²¹⁵ ŠAŠEK, Václav, c. d., s. 4.

²¹⁶ DVOŘÁK, Jan. Ze skrytých zásuvek, s. 1.

²¹⁷ JUSTL, Vladimír, *Román sobeckého kolísavce. Host do domu: měsíčník pro literaturu, umění a kritiku*. 1959, roč. 6, č. 7, s. 329.

povedla Švajcarovi, a možná i díky tomu je ušetřen krutého trestu. Dittrichův syn je totiž postižený již od narození, tudíž neprožívá jako Švajcar euforii šťastného otce, kterému se narodil dědic. Postava povídkového ing. Dittricha prošla na cestě k románovému ing. Švajcarovi podle slov Tauyové zásadní proměnou.²¹⁸

Tři Havlíčkovy knihy – *Petrolejové lampy*, *Vlčí kůže* a *Synáček* spojil/a dohromady ZD. I když se u *Synáčka* jedná o zcela samostatnou novelu, souvisí prostředím i hlavními postavami s dalšími dvěma zmiňovanými díly. ZD podotýká: „Jako má *Babička* Boženy Němcové svůj příběh o Viktorce, tak dostaly *Petrolejové lampy* svého Synáčka.“²¹⁹

V roce 1972 vyšla společně díla *Synáček* a *Vlčí kůže*. Karel Cvejn se na ně dívá jako na takové dva protipóly, které se občas na malou chvíli v něčem propojí. V *Synáčkovi* se Havlíček soustředí především na jedinou postavu hrdiny, ve *Vlčí kůži* zachycuje dopady války na chování řady postav. Společné mají to, že všechny pocházejí z jeho rodné Jilemnice. Jinými slovy se Havlíček v *Synáčkovi* podle Cvejna zabývá jedinečným lidským osudem zasazeným do malého světa domova. Zatímco ve *Vlčí kůži* válka postavy postupně vzdaluje od domova a proměňuje jejich svět, který znaly, v něco neznámého, cizího a hlavně vnuceného.²²⁰

Josef Rumler se v jedné ze svých recenzí týkajících se tvorby Jaroslava Havlíčka či jeho samotného zaměřil na *Prodavače času*. Konkrétně porovnal mezi sebou kalvachovské povídky a *Vzdoropohádky*. Kalvachovské povídky jsou podle něj postavené spíše na realistickém, epickém a racionálním jádru, kdežto *Vzdoropohádky* jsou pravým opakem. Ty jsou postaveny na iracionalitě snových, mnohdy až nadrealistických příběhů.²²¹

4.3.6 Srovnání děl Jaroslava Havlíčka s díly jiných autorů

Dagmar Oravová se zaměřila na psychologické romány Jaroslava Havlíčka třicátých a čtyřicátých let minulého století. Podle ní v nich lze najít znalost ruské klasické literatury, zejména Dostojevského.²²²

Josef Fulka, Jaroslav Novotný a Jakub Češka ve své knize *Fascinace neviditelností: studie k interpretační rozmanitosti díla Jaroslava Havlíčka* přirovnávají román *Neviditelný* k příběhu o Gýgově prstenu, konkrétně původní hru blázna Cyrila na neviditelného. V pověsti

²¹⁸ TAUDYOVÁ, Hana, c. d., s. 15.

²¹⁹ ZD. Dvě prózy Jaroslava Havlíčka. *Nové knihy: týdeník Sdružení československých nakladatelství a knižního obchodu*. 1972, č. 46, s. 4.

²²⁰ CVEJN, Karel, c. d., s. 88.

²²¹ RUMLER, Josef. *Prodavač času Jaroslav Havlíček. O knihách a autorech*. 1968, č. jaro, s. 8.

²²² ORAVOVÁ, Dagmar, c. d., s. 30.

o Gýgovi jde o to, že nasazený prsten způsobí Gýgovu neviditelnost. Samotný Gýges vše slyší i vidí, může zasahovat do osudu ostatních lidí, ale sám není nikým viděn. U Cyrila je tomu naopak. Cyril je všemi viděn, sám vidí jen to, co mu ostatní vidět dovolí, přesto všichni kolem něj poslušně předstírají, že Cyrila nevidí.²²³

Martin Hybler si ve své recenzi vztahující se k dílu *Muž sedmi sester* všímá paralely s podobně absurdistickým dílem, které vzniká zhruba současně, a tím je Švejk, i když jde podle něj o paralelu v opozici. Hybler o Švejkovi tvrdí, že: „[...] je záměrně nestrukturovaná masa dialogů a situací.“²²⁴ Ale absurdita Havlíčkova díla naopak spočívá v matematickém experimentu.

Jako další paralelu vnímá Hybler erotické momenty ve *Velkém románu* Ladislava Klímy anebo *Nadsamcovi* od Alfreda Jarryho. U obou těchto autorů nachází shodu s Havlíčkovým dílem v tématu mechaničnosti a strojovosti sexu, reduktivního popírání druhého a možnosti jakékoliv komunikace.²²⁵

²²³ FULKA, Josef, NOVOTNÝ, Jaroslav, ČEŠKA, Jakub, c. d., s. 27–28.

²²⁴ HYBLER, Martin, c. d., s. 8.

²²⁵ Tamtéž, s. 9.

ZÁVĚR

Jaroslav Havlíček za svůj život většinu svých děl nevydal, začala vycházet až posmrtně. Roku 1944 poprvé pod tímto názvem vyšly *Petrolejové lampy*. Následovaly je *Smaragdový příboj* (1946 – čtyři novely, později roku 1962 rozšířeny na pět novel), *Vzdoropohádky* (1954), *Zázrak flamendrů* (1964), *Vlčí kůže* (1967) – nedokončené torzo románu, které vyšlo díky editorovi Josefu Rumlerovi, *Prodavač času* (1968), *Jaro v domě* (1975), *Kalvach* (1976), *Máňa* (1981) a *Hodinky pana Balabána* (1986).

Když se zaměříme na počet posmrtně vydaných knih Jaroslav Havlíčka podle roků, zjistíme, že ve většině případů se vydal jeden titul za rok (1953, 1954, 1956–1958, 1960, 1962, 1963, 1968, 1969, 1973, 1976, 1979, 1986, 1987, 1989, 1996–1999, 2001, 2006, 2008, 2012, 2014, 2017 a 2019). Po dvou titulech se vydávalo v letech 1944, 1947, 1967, 1975, 1977, 1978, 1983, 1988, 2000 a 2013. Tři díla byla vydána v roce 1946, 1959, 1966, 1981, 1982, 1984 a 2016. Čtyři díla za rok se podařilo vydat pouze v roce 1964. Stejně tak pět titulů za rok se podařilo vydat pouze jednou, a to v roce 1972. Rekord ale drží rok 2015, kdy se díky velké zásluze Krkonošského muzea v Jilemnici podařilo za rok vydat dvacet dva Havlíčkových knih.

Nakladatelství, která se zaměřovala na posmrtné vydávání děl Jaroslava Havlíčka, se nacházela, potažmo nacházejí jak u nás v republice, tak i v zahraničí. Nejvíce Havlíčkových knih u nás vydalo nakladatelství ČS – dvacet dva tituly. Po něm následovalo v Jilemnici Krkonošské muzeum, které za jediný rok (2015) stihlo vydat dvacet Havlíčkových knih. Královéhradecké nakladatelství Kruh po dobu své existence přispělo pěti Havlíčkovými tituly, z toho jeden, *Vlčí kůže*, byl vydán dvakrát. Po třech titulech vydalo nakladatelství Melantrich, Mladá fronta (dnes Mladá fronta, a. s.) a Městská knihovna v Praze, jež volila podobu online zdroje.

V dalších nakladatelstvích se skupina Havlíčkových děl rozrostla vždy o dvě knihy. Byla to nakladatelství Fortuna Libri, Josef R. Vilímek, Levné knihy KMa, s. r. o. (dnes Levné knihy, a. s.), M. Knapp, Odeon, Václav Petr a Leda, s. r. o., spolu s nakladatelstvím Rozmluvy.

Zbylá nakladatelství vydávala už jen po jedné knize. Mezi ně patřilo nakladatelství Academia, Artia, Brody, Evropský literární klub, Železný Ivo, nakladatelství a vydavatelství, s. r. o., Jonathan Livingston, Knižní klub Euromedia Group, k. s., Kodudek, Lidové noviny,

NLN, s. r. o., Take Take Take, XYZ a Nultá generace v Křelově. Dalším, kdo se zasloužil o vydání jednoho titulu, tentokrát jako online zdroje, byla Masarykova univerzita v Brně.

Zahraniční nakladatelství, která se zajímala o posmrtná vydávání děl Jaroslava Havlíčka, se nacházela či nachází, v Polsku, na Slovensku, v Německu, v Rusku, v Litvě, v Bulharsku a v Lotyšsku. Po dvou titulech vydalo nakladatelství Czytelnik (Polsko), Tatran (Slovensko), Madách (Slovensko), Rütten & Loening (Německo) a Chudožestvennaja literatura (Rusko). Po jednom titulu vydala nakladatelství Państwowy Instytut Wydawniczy (Polsko), Ślask (Polsko), Slovenský spisovateľ (Slovensko), Vaga (Litva), Narodna kultura (Bulharsko) a Liesma (Lotyšsko).

Nakladatelství Kruh, jak už jsme několikrát v této práci zmínili, mělo velmi promyšlenou vydavatelskou činnost. Po dobu své existence bylo také považováno za jednu z nejdůležitějších složek kulturního života východních Čech. U Jaroslava Havlíčka se Kruh zaměřil především na tzv. doplňkové spisy, které kompletně dotvořily obraz jeho literárního díla. Jednalo se o díla *Vlčí kůže*, *Barbora Hlavsová: filmový příběh*, *Kalvach: Cyklus psychologických povídek*, *Máňa: Povídka o mé ženě* a *Hodinky pana Balabána*. Všechny tyto knihy vyšly v edici Prostor v ediční řadě Příběhy.

Nyní přejdeme k druhé části bakalářské práce. Po vymezení pojmu literární kritika a představení vývoje literární kritiky po druhé světové válce jsme se zaměřili na kritickou recepci děl Jaroslava Havlíčka, jíž se převážně věnovali Jan Dvořák, Vladimír Justl a Josef Rumler. Různými aspekty v Havlíčkových dílech se zabývali i další autoři jako Zdeněk Bláha, František Buriánek, Karel Cvejn, Jan K. Červenka, -D-, Bohumil Doležal, Vladimír Forst, Hana Hrzalová, Martin Hybler, Alexandr Kliment, Vladimír Kovařík, Ladislava Lederbuchová, Zdeňka Nováková, Dagmar Oravová, Marie Petelová, Miroslav Petříček, Josef Poch, Věra Poppová, Milan Resutík, Hana Slavíková, Ladislav Soldán, Václav Šašek, Lenka Ščerbaničová, Hana Taudyová, Břetislav Truhlář, Ladislav Vacina, Renata Venclová a ZD.

Své recenze vydávali nejvíce v periodikách *Host do domu: měsíčník pro literaturu, umění a kritiku*, *Nové knihy: týdeník Sdružení československých nakladatelství a knižního obchodu*, *Nový život: měsíčník pro soudobou literaturu*, *O knihách a autorech* a *Pochodeň*. Dále recenze vycházely v periodikách *Český jazyk a literatura: časopis pro vyučování českému jazyku*, *Česká literatura: časopis pro literární vědu*, *Česká osvěta: list věnovaný zájmům veřejného knihovnictví a organizaci lidového vzdělání*, *Haló noviny*, *Impuls*, *Lidová demokracie*, *Literární měsíčník: časopis českých spisovatelů*, *Literární noviny: týdeník pro kulturně politické a umělecké otázky*, *Mladá fronta: deník mladých lidí*, *Revolver revue*, *Rudé právo: orgán Československé sociálně demokratické strany dělnické*, *Slovenské pohľady:*

časopis pre literatúru, umenie a politiku, *Svobodné slovo: list Československé strany socialistické*, *Tvář: literární týdeník*, *Týdeník Rozhlas: programový týdeník*, *Zemědělské noviny: list Jednotného svazu českých zemědělců* a *Večerní Praha: list všech Pražanů*.

Autoři recenzí sledovali různá hlediska v dílech *Helimadoe*, *Jaro v domě*, *Kalvach*, *Máňa*, *Muž sedmi sester*, *Neklidná srdce*, *Neviditelný*, *Petrolejové lampy*, *Prodavač času*, *Smaragdový příboj*, *Smrt Bibliomanova*, *Synáček*, *Ta třetí*, *Vlčí kůže*, *Vzdoropohádky* a *Zázrak flamendrů*, přičemž některým z děl byla věnována větší (*Neviditelný*), jiným menší pozornost.

Autoři se ve svých pracích nejvíce soustředili na ústřední témata téměř všech Havlíčkových děl a na jeho práci s postavami. Výjimkou byly *Petrolejové lampy*, *Prodavač času* a *Smrt bibliomanova*. Nejvíce autorů dospělo k názoru, že nejpoužívanějším tématem v dílech Jaroslava Havlíčka byla analýza a odsouzení společnosti, maloměšťáctví a vzpoura proti němu. Dalším tématem bylo nitro člověka a jeho složité duševní pochody. Dále se v Havlíčkových dílech objevila témata sexuality, absurdity, smíření postav s každodenností jejich života, obraz válečných událostí a reakce na okupaci během druhé světové války. V knihách *Ta třetí* a *Helimadoe* potom autoři zmiňují téma portrét ženství a převaha ženské morálky nad mužskou.

Dalším aspektem, na který se autoři soustředili v Havlíčkových dílech, byly postavy. Obecně se dá říct, že Havlíčkovy postavy hledaly štěstí. Byli to lidé vnitřně nevyrovnaní, rozpolcení, bojující proti nepřízni osudu, který je zpravidla ale stejně dohnal. Jsou to jedinci toužící po svobodě a volnosti, nebo naopak po majetku a moci. Postavy mají většinou nějaký svůj cíl, jehož se jim ale téměř ve všech případech nepodaří dosáhnout.

Popisování postav se týkalo téměř ve všech pracích hlavních hrdinů jednotlivých Havlíčkových děl. Někdy jsme se setkali i s popisem vedlejších postav (*Helimadoe*, *Neviditelný*, *Muž sedmi sester*, *Synáček*, *Ta třetí*). Opomenout nesmíme ani přirovnání hlavní postavy k neživé věci v podobě činžovního domu či maloměsta. V této podkapitole jsme se také setkali s mírnou vlnou kritiky. Michaela Naušová v dílech viděla pouze snahu najít cestu k pochopení lidského nitra, což se ale v závěru Havlíčkovi stejně nepovedlo. V její recenzi bylo Havlíčkovi vytýkáno převážně držení se v popisu a charakteristice postav na povrchu.

Recenzenti se zajímali i o hledání motivů v jednotlivých Havlíčkových dílech, jimiž byly smrt a neviditelnost. Právě smrt je stěžejním motivem u téměř všech Havlíčkových titulů. I přesto se na něj autoři recenzí zaměřili pouze u děl *Hodinky pana Balabána*, *Prodavač času*, *Smrt bibliomanova*, *Synáček*, *Ta třetí* a *Vzdoropohádky*. Postavy umírají stářím, vlivem nemoci, ale také kvůli tomu, že si sáhnou na život sami. To bývá zapříčiněno zpravidla

nějakým přeludem nebo jen kvůli tomu, že už pro sebe nenacházejí východisko. Havlíček se ale třeba snažil zachytit motiv smrti i jiným způsobem než příchodem stářím. V díle *Hodinky pana Balabána* vlivem zpětného chodu hodinek a tím i zpětným chodem jeho života zemře pan Balabán jako nemluvně. V novele *Synáček* je potom motiv smrti zprostředkován v jeho očích pomocí příchodu mrtvé mezi živé.

Motiv neviditelnosti byl druhým stěžejním motivem, co se týká zastoupení jeho popisu v recenzích. Recenzenti upozorňují na vytvoření neviditelnosti psychologické. Do té doby většinou neviditelnost chápali buď v podobě duchů, nebo prostřednictvím alchymie, či vytvořením nějakého stroje, který tento jev umožní. S velmi zajímavým tvrzením přišli autoři knihy *Fascinace neviditelností: studie k interpretační rozmanitosti děl Jaroslava Havlíčka*. Ti přinášeli paralelu mezi viditelností a neviditelností, kdy z viděného Neviditelného se stane neviděný Neviditelný.

Dalším motivem, který Havlíček ve svých dílech využíval, ale recenzenti o něj nejevili už takový zájem, byl motiv maloměsta. U něj se všichni recenzi shodují, že nikdy nijak nereagovalo na nastalé situace a životy postav, vždy si žilo svým tempem dál, podle svých zajetých kolejí, jimiž bylo typické chování maloměšťácké společnosti.

Recenzenti také neopomněli věnovat pozornost symbolu petrolejových lamp. Autoři v něm vidí symbol světla, ale také symbol naděje. Symbolizuje také tehdejší společenské mravy, s kterými se snažili lidé splynout.

V následujících podkapitolách jsme se zabývali aspekty, o kterých se recenzenti ve svých pracích zmínili, ale většinou jen okrajově nebo v menším počtu než v předešlých podkapitolách. Jedním z těchto aspektů byl inspirační zdroj. Velmi častým inspiračním zdrojem se Havlíčkovi stala jeho žena Marie a jeho rodná Jilemnice. Havlíček ale nacházel inspiraci i v politickém dění tehdejší doby, v níž tvořil. Bylo jím období okupace nacistickým Německem. Jako inspirace mu posloužil i samotný Adolf Hitler. Dalšími inspiračními zdroji se mu staly např. biblické a pohádkové náměty či dílo jiného autora.

Následně se recenzenti zaměřili na srovnání jednotlivých Havlíčkových děl. Porovnávali mezi sebou vždy dvě díla. V prvním případě se z pesimistického díla *Neviditelný* přešlo k zábleskům paprsků slunce jako naděje v podobě Adély a Mildy v díle *Ta třetí*. Rozdíl viděli také u děl *Synáček* a *Vlčí kůže*. Byla pro ně vzájemnými protipóly a to je i důvod, proč si mysleli, že je vydali dohromady. Rozpor se našel i u kalvachovských povídek a *Vzdoropohádek*, kde na jedné straně stála realita a na druhé nadpřirozenost. Rozdíl v profilu hlavních postav se objevil i v předlohové a románové verzi *Neviditelného*. Zde se ze spíše kladně hodnoceného Pavla Dittricha stal sobecký a lhostejný Petr Švajcar.

Dalším méně řešeným aspektem, i když neméně důležitým, bylo porovnávání Havlíčkových děl s díly jiných autorů. Někteří viděli paralelu s románem *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války* od Jaroslava Haška. Jiní přirovnávali erotické momenty v díle *Muž sedmi sester* k dílům *Velký román* od Ladislava Klímy nebo k *Nadsamcovi* od Alfreda Jarryho. Další recenzenti zase přirovnávali román *Neviditelný* k antickému příběhu o Gýgově prstenu, kdy jeden si na neviditelného hrál, druhý se neviditelným stal. Někteří recenzenti v Havlíčkových dílech nalézali prvky a znaky ruské klasické literatury.

Většina recenzí vyšla před rokem 1989. Můžeme se domnívat, že to bylo především způsobené tím, že téměř všechna Havlíčkova díla vyšla do konce devadesátých let minulého století. Autoři recenzí zpravidla reagovali na právě vydaná díla. Jen málokdy se stalo, že nějaký autor napsal práci na dílo, které vyšlo před několika lety.

Ve čtyřicátých a padesátých letech měla recenze obvykle velmi krátký úvod, který se zabýval samotným Jaroslavem Havlíčkem, ale nikoliv jeho životopisem, ale zmínkou o tom, že se mu nedostalo pochopení, byl nedoceňovaný, opomíjený prozaik. Recenzenti se většinou domnívali, že vina byla částečně i na něm samotném, na tom, že tvořil „po svém“ a stranou. Po krátkém úvodu následoval přechod k analýze daného díla. Texty se z velké části zabývaly pouze jedním literárním aspektem. V šedesátých letech jsme mohli sledovat nepatrnou proměnu v úvodech recenzí. O Havlíčkovi se autoři rozepisovali mnohem více. Už o něm nepsali jenom jako o nedoceňovaném autorovi, ale zmiňovali se i o jeho kladech, o jeho nadprůměrném talentu. Od sedmdesátých let měly texty různou podobu. V úvodu recenze se čtenáři obvykle dočetli o Havlíčkově životě. Občas se stalo, že se jim představilo jen pár jeho děl. Někdy se recenze zabývala pouze analýzou Havlíčkova díla. V devadesátých letech o Havlíčkovi dokonce začali psát jako o zapomenutém autorovi, kterého si lidé vybavují převážně jen díky filmovým zpracováním jeho děl. Na počátku 21. století, kdy vyšel jen zlomek recenzí, se o Havlíčkovi už opět psalo jako o nejvýznamnějším spisovateli tuzemského psychologického románu 20. století.

Můžeme se domnívat, že kdyby byl Havlíčkovi předurčen delší život, mohli jsme se od něj dočkat ještě velkých věcí. Nemůžeme si být zcela jisti, jakým směrem by se jeho tvorba i v dalších letech ubírala, ale jelikož už nyní je označován za jednoho z nejosobitějších představitelů naší moderní prózy, nemyslíme si, že jsou naše slova přehnaná.

SUMMARY

This bachelor thesis deals with the analysis of the critical reception of works by the Czech writer Jaroslav Havlíček. The thesis is divided into four main chapters. In the first part we focus on the psychological prose of the first half of the 20th century and on the personality of Jaroslav Havlíček himself. In the second chapter we deal with individual Czech and foreign publishers, which specialized in the posthumous publishing of works by Jaroslav Havlíček. The third chapter deals with the Kruh publishing house and the position of Havlíček's work in their publishing plan back then. In the fourth chapter, we first define the concept of literary criticism and the development of literary criticism after World War II. Then we move on to the very critical reception of Jaroslav Havlíček's works. Among the main aspects which reviewers focus on are the theme, characters, motif, symbol, sources of inspiration, a comparison of individual works by Jaroslav Havlíček and a comparison of works by Jaroslav Havlíček with works by other authors.

In Havlíček's works, literary criticism mainly highlights his description of the mental states of people who are mentally disturbed in some way and the changes in their behavior. Furthermore, he highlights the critique in his works or, better said, the analysis of the petty-bourgeois lifestyle and the petty-bourgeois society itself.

Although Jaroslav Havlíček left this world very early, only some of his works were published during his life and a considerable part of his works saw the light only after his death, he is undoubtedly described as one of the most distinctive representatives of Czech modern prose.

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

Prameny – recenze:

(ora). Jaroslav Havlíček: Synáček. *Týdeník Rozhlas: programový týdeník*. 2003, roč. 13, č. 14, s. 16. ISSN 213-2098.

BLÁHA, Zdeněk. Havlíčkův Neviditelný na obrazovce. *Rudé právo: orgán Československé sociálně demokratické strany dělnické*. 4. 9. 1965, roč. 45, č. 245, s. 2. ISSN 0032-6569.

BURIÁNEK, František. Lyrizovaný životopisný dokument. *Literární měsíčník: časopis českých spisovatelů*. 1983, roč. 12, č. 4, s. 129. ISSN 0300-2446.

CVEJN, Karel. Ukončenému dílu Jaroslava Havlíčka. *Literární měsíčník: časopis českých spisovatelů*. 1973, roč. 2, č. 6, s. 88–89. ISSN 0300-2446.

ČERVENKA, Jan K. Podivuhodná poetika Havlíčkovy Helimadoe. *Česká literatura: časopis pro literární vědu*. 1997, roč. 45, č. 3, s. 303–310. ISSN 0009-0468.

-D-. Havlíčkov román Neviditelný. *Nové knihy: týdeník Sdružení československých nakladatelství a knižního obchodu*. 1966, č. 14, s. 1. ISSN 0322-922X.

DOLEŽAL, Bohumil. Autor bez glorioly. *Literární noviny: týdeník pro kulturně politické a umělecké otázky* [online]. 10. 10. 1964, roč. 13, č. 41, s. 4. ISSN 0459-5203 [cit. 2019–09–06].

DVOŘÁK, Jan. Havlíček povídkář. *Pochodeň*. 11. 7. 1968, roč. 57, č. 165, s. 4. ISSN 1801-258X.

DVOŘÁK, Jan. Rekonstrukce autorova záměru. *Nové knihy: týdeník Sdružení československých nakladatelství a knižního obchodu*. 28. 2. 1968, č. 9, s. 4. ISSN 0322-922X.

DVOŘÁK, Jan. Ze skrytých zásuvek. *Nové knihy: týdeník Sdružení československých nakladatelství a knižního obchodu*. 1982, č. 1–3, s. 1. ISSN 0322-922X.

FORST, Vladimír. Dvakrát Jaroslav Havlíček. *Impuls*. 1968, roč. 3, č. 6, s. 436–437. ISSN 1801-285X.

- HRZALOVÁ, Hana. Stále nesplacený dluh aneb Jaroslav Havlíček v kontextu prózy 1997. *Haló noviny*. 10. 2. 1998, roč. 8, č. 33, s. 9. ISSN 1210-1494.
- HYBLER, Martin. Havlíčkova obscenita seriálního sexu. *Revolver Revue. Kritická příloha*. 2003, č. 27, s. 8–12. ISSN 1211-118X.
- JUSTL, Vladimír. K novému vydání Helimadoe. *Nový život: měsíčník pro soudobou literaturu*. 1956, č. 5, s. 599–600. ISSN 1805-5508.
- JUSTL, Vladimír. Lampy domova a životní jistota. *Host do domu: měsíčník pro literaturu, umění a kritiku*. 1957, roč. 4, č. 7, s. 326–327. ISSN 0439-6227.
- JUSTL, Vladimír. Román sobeckého kolísavce. *Host do domu: měsíčník pro literaturu, umění a kritiku*. 1959, roč. 6, č. 7, s. 329. ISSN 0439-6227.
- JUSTL, Vladimír. Výborný román. *Host do domu: měsíčník pro literaturu, umění a kritiku*. 1958, roč. 5, č. 5, s. 234–235. ISSN 0439-6227.
- KLIMENT, Alexandr. Pelech neviditelného aneb Marnost je vznešená. *Literární noviny: týdeník pro kulturně politické a umělecké otázky* [online]. 5. 2. 1966, roč. 15, č. 6, s. 4–5. ISSN 0459-5203 [cit. 2019–09–06].
- KOVAŘÍK, Vladimír. Dílo plné temných odstínů: Nad knížkou Jaroslava Havlíčka Synáček. *O knihách a autorech*. 1981, č. jaro, s. 27. ISSN 0231-5939.
- LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. Duše v kleci: k 120. výročí narození Jaroslava Havlíčka. *Český jazyk a literatura: časopis pro vyučování českému jazyku*. 2016/2017, roč. 67, č. 1, s. 6–12. ISSN 0009-0786.
- Na okraj „Vzdoropohádky“ Jaroslava Havlíčka. *O knihách a autorech*. 1954, roč. 1, č. květen/červen, s. [3]. ISSN 0231-5939.
- NAUŠOVÁ, Michaela. Neklidná srdce. *Zemědělské noviny: list Jednotného svazu českých zemědělců*. 16. 5. 1972, roč. 28, č. 113, s. 3. ISSN 0139-5777.
- NOVÁKOVÁ, Zdeňka. Jaroslav Havlíček, Petrolejové lampy. *O knihách a autorech*. 1987, č. podzim, s. 28. ISSN 0231-5939.

- ORAVOVÁ, Dagmar. Neviditelný. *Týdeník Rozhlas: programový týdeník*. 2000, roč. 10, č. 22, s. 30. ISSN 1213-2098.
- PACOVSKÝ, Václav. Nad prací Východočeského nakladatelství Kruh: Dnešek i perspektivy. *Rudé Právo*. 1967, č. 318, s. 5. ISSN 0032-6569.
- PETELOVÁ, Marie. Novela Jaroslava Havlíčka. *Nové knihy: týdeník Sdružení československých nakladatelství a knižního obchodu*. 1975, č. 40, s. 1. ISSN 0322-922X.
- PETŘÍČEK, Miroslav. Smaragdový příboj. *Nové knihy: týdeník Sdružení československých nakladatelství a knižního obchodu*. 1962, č. 25, s. 4. ISSN 0322-922X.
- POCH, Josef. Havlíček, Jaroslav: Smaragdový příboj. *Česká osvěta: list věnovaný zájmům veřejného knihovnictví a organizací lidového vzdělání*. 1947, roč. 2, č. ½, s. 64–65. ISSN 1803-0831.
- POPPOVÁ, Věra. Jaroslav Havlíček, Neviditelný. *Lidová demokracie*. 8. 9. 1965, roč. 21, č. 249, s. 3. ISSN 0323-1143.
- Povídky o mládí a vzdoru. *Svobodné slovo: list Československý strany socialistické*. 14. 6. 1954, roč. 10, č. 142, s. 11. ISSN 0231-732X.
- Prozaik Jaroslav Havlíček a jeho Smaragdový příboj. *O knihách a autorech*. 1962, roč. 9, č. červen, s. 7. ISSN 0231-5939.
- RESUTÍK, Milan. Jaroslav Havlíček: Petrolejové lampy. *Slovenské pohľady: časopis pre literatúru, umenie a politiku*. 1983, roč. 99, č. 9, s. 146. ISSN 1335-7786.
- RUMLER, Josef. Prodavač času Jaroslav Havlíček. *O knihách a autorech*. 1968, č. jaro, s. 6–8. ISSN 0231-5939.
- RUMLER, Josef. Ta třetí. *O knihách a autorech*. 1959, roč. 6, č. březen/duben, s. 46–48. ISSN 0231-5939.
- SLAVÍKOVÁ, Hana. Jaroslav Havlíček: Helimadoe. *Večerní Praha: list všech Pražanů*. 25. 2. 1956, roč. 2, č. 48, Literární příl. Večerní Prahy, s. 2. ISSN 0862-6855.
- SOLDÁN, Ladislav. Vzdoropohádky a prolegomena k nim. *Literární měsíčník: časopis českých spisovatelů*. 1988, roč. 17, č. 1, s. 130–131. ISSN 0300-2446.

ŠAŠEK, Václav. Zázrak flamendrů. *Zemědělské noviny: list Jednotného svazu českých zemědělců*. 22. 9. 1964, roč. 20, č. 227, s. 4. ISSN 0139-5777.

ŠČERBANIČOVÁ, Lenka. Novela o životě a smrti. *Nové knihy: týdeník Sdružení československých nakladatelství a knižního obchodu*. 1981, č. 51/52, s. 4. ISSN 0322-922X.

TAUDYOVÁ, Hana. Všichni máme svůj blud neviditelnosti...: (Havlíčkův román Neviditelný pohledem jeho syna, básníka a psychologa Zbyňka Havlíčka). *Tvář: literární týdeník*. 2014, roč. 25, č. 4, s. 15. ISSN 08062-657X.

TRUHLÁŘ, Břetislav. Poznámky k torsu Jaroslava Havlíčka. *Mladá fronta: deník mladých lidí*. 28.12. 1946, roč. 2, č. 295, s. 5. ISSN 0323-1941.

VACINA, Ladislav. Jaroslav Havlíček a jeho cyklus o Kalvachovi. *Pochodeň*. 8. 9. 1976, roč. 65, č. 214, s. 5. ISSN 1801-285X.

VENCLOVÁ, Renata. Temný spodní proud Neviditelného. *Týdeník Rozhlas*. 2018, roč. 28, č. 50, s. 10. ISSN 1213-2098.

ZD. Dvě prózy Jaroslava Havlíčka. *Nové knihy: týdeník Sdružení československých nakladatelství a knižního obchodu*. 1972, č. 46, s. 4. ISSN 0322-922X.

Literatura:

ČEČKOVÁ, Eva. Východočeské nakladatelství Kruh: Nakladatelská politika socialistického státu a postavení krajských nakladatelství v naší knižní kultuře. In: *Knihovna: Vědeckoteoretický sborník*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981. s. 108. ISBN nevedeno.

ČERNÝ, Václav. *Co je kritika, co není a k čemu je na světě*. Brno: Blok, 1968, 81 s. ISBN nevedeno.

FORST, Vladimír a kol. *Lexikon české literatury 2, H-L*. Praha: Academia, 1993, 592 s. ISBN 80-200-0468-8.

FULKA, Josef, NOVOTNÝ, Jaroslav, ČEŠKA, Jakub. *Fascinace neviditelností: studie k interpretační rozmanitosti díla Jaroslava Havlíčka*. Vyd. 1. Praha: Togga, 2009, 181 s. ISBN 978-80-87258-24-8.

HALADA, Jan. *Encyklopedie českých nakladatelství 1949-2006*. Praha: Libri, 2007, 378 s. ISBN 978-80-7277-165-3.

HAMAN, Aleš. *Nástin dějin české literární kritiky*. Jinočany: H&H Vyšehradská s. r. o., 2000, 131 s. ISBN 80-86022-63-3.

LEHÁR, Jan a kol. *Česká literatura od počátků k dnešku*. Praha: Lidové noviny, 2008, 1081 s. ISBN 978-80-7106-963-8.

MLSOVÁ, Nella. *Člověk na rozhraní*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2005, 204 s. ISBN 80-7041-175-9.

MUKAŘOVSKÝ, Jan. *Dějiny české literatury IV*. Praha: VICTORIA PUBLISHING, a. s., 1995, 714 s. ISBN 80-85865-48-3.

PŘIBÁŇ, Michal a kol. *Česká literární nakladatelství 1949-1989*. Praha: Nakladatelství Academia, 2014, 649 s. ISBN 978-80-200-2407-7.

RUMLER, Josef. *Epik Jaroslav Havlíček*. Praha: Československý spisovatel, 1973, 304 s. ISBN neuvedeno.

ZACH, Aleš. *Stopami pražských nakladatelských domů*. Praha: Thyrsus, 1996, 89 s. ISBN 80-901774-4-1.

Internetové zdroje:

Československý spisovatel. *Wikipedie, otevřená encyklopedie* [online]. © 9. 9. 2019 [cit. 2020-04-03]. Dostupné z:

https://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8Ceskoslovensk%C3%BD_spisovatel

Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020-04-03]. Dostupné z:

<https://aleph.nkp.cz/F/5L2KG46F2FS89QDMJ34MI7Y47X6BHH3QEIR34748ILV2TVIQ43-63033?func=short-jump&jump=000361>

Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020-04-03]. Dostupné z:

<https://aleph.nkp.cz/F/5L2KG46F2FS89QDMJ34MI7Y47X6BHH3QEIR34748ILV2TVIQ43-09107?func=short-jump&jump=000341>

Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020-04-03]. Dostupné z:
<https://aleph.nkp.cz/F/5L2KG46F2FS89QDMJ34MI7Y47X6BHH3QEIR34748ILV2TVIQ43-52144?func=short-jump&jump=000311>

Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020-04-03]. Dostupné z:
<https://aleph.nkp.cz/F/5L2KG46F2FS89QDMJ34MI7Y47X6BHH3QEIR34748ILV2TVIQ43-30359?func=short-jump&jump=000281>

Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020-04-03]. Dostupné z:
<https://aleph.nkp.cz/F/5L2KG46F2FS89QDMJ34MI7Y47X6BHH3QEIR34748ILV2TVIQ43-25545?func=short-jump&jump=000251>

Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020-04-03]. Dostupné z:
<https://aleph.nkp.cz/F/1LV7GKEBNE2CKA9XSY1PX9X5YPNXA4EGP4BEJHFG5UIPKG B62Y-28411?func=short-jump&jump=000241>

Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020-04-03]. Dostupné z:
<https://aleph.nkp.cz/F/5L2KG46F2FS89QDMJ34MI7Y47X6BHH3QEIR34748ILV2TVIQ43-42475?func=short-jump&jump=000301>

Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020-04-03]. Dostupné z:
<https://aleph.nkp.cz/F/1LV7GKEBNE2CKA9XSY1PX9X5YPNXA4EGP4BEJHFG5UIPKG B62Y-26473?func=short-jump&jump=000201>

Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020-04-03]. Dostupné z:
<https://aleph.nkp.cz/F/5L2KG46F2FS89QDMJ34MI7Y47X6BHH3QEIR34748ILV2TVIQ43-41462?func=short-jump&jump=000221>

Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020-04-03]. Dostupné z:
<https://aleph.nkp.cz/F/5L2KG46F2FS89QDMJ34MI7Y47X6BHH3QEIR34748ILV2TVIQ43-04887?func=short-jump&jump=000331>

Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020-04-03]. Dostupné z:
https://aleph.nkp.cz/F/S1XCA736RTMT8J4B98RMI7Q9C5R57CGSQMIPG4US15AFHU9IC2-43176?func=short-sort&set_number=085717&sort_option=01---D03---A

Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020-04-03]. Dostupné z:
<https://aleph.nkp.cz/F/5L2KG46F2FS89QDMJ34MI7Y47X6BHH3QEIR34748ILV2TVIQ43-27103?func=short-jump&jump=000371>

Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020-04-03]. Dostupné z:
<https://aleph.nkp.cz/F/5L2KG46F2FS89QDMJ34MI7Y47X6BHH3QEIR34748ILV2TVIQ43-30154?func=short-jump&jump=000091>

Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020-04-04]. Dostupné z:
<https://aleph.nkp.cz/F/5L2KG46F2FS89QDMJ34MI7Y47X6BHH3QEIR34748ILV2TVIQ43-02234?func=short-jump&jump=000041>

Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020-04-04]. Dostupné z:
<https://aleph.nkp.cz/F/5L2KG46F2FS89QDMJ34MI7Y47X6BHH3QEIR34748ILV2TVIQ43-36053?func=short-jump&jump=000111>

Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020-04-04]. Dostupné z:
<https://aleph.nkp.cz/F/5L2KG46F2FS89QDMJ34MI7Y47X6BHH3QEIR34748ILV2TVIQ43-14183?func=short-jump&jump=000101>

Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020-04-04]. Dostupné z:
<https://aleph.nkp.cz/F/5L2KG46F2FS89QDMJ34MI7Y47X6BHH3QEIR34748ILV2TVIQ43-10122?func=short-jump&jump=000051>

Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020-04-05]. Dostupné z:
<https://aleph.nkp.cz/F/5L2KG46F2FS89QDMJ34MI7Y47X6BHH3QEIR34748ILV2TVIQ43-37481?func=short-jump&jump=000071>

Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020-04-05]. Dostupné z:
<https://aleph.nkp.cz/F/5L2KG46F2FS89QDMJ34MI7Y47X6BHH3QEIR34748ILV2TVIQ43-15808?func=short-jump&jump=000011>

Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020-04-05]. Dostupné z:
<https://aleph.nkp.cz/F/5L2KG46F2FS89QDMJ34MI7Y47X6BHH3QEIR34748ILV2TVIQ43-46839?func=short-jump&jump=000021>

Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020-04-05]. Dostupné z:
<https://aleph.nkp.cz/F/1LV7GKEBNE2CKA9XSY1PX9X5YPNXA4EGP4BEJHFG5UIPKG B62Y-26595?func=short-jump&jump=000091>

Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020-04-05]. Dostupné z:
<https://aleph.nkp.cz/F/1LV7GKEBNE2CKA9XSY1PX9X5YPNXA4EGP4BEJHFG5UIPKG B62Y-08365?func=short-jump&jump=000211>

Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020-04-05]. Dostupné z:
<https://aleph.nkp.cz/F/1LV7GKEBNE2CKA9XSY1PX9X5YPNXA4EGP4BEJHFG5UIPKG B62Y-55266?func=short-jump&jump=000291>

Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020-04-05]. Dostupné z:
<https://aleph.nkp.cz/F/1LV7GKEBNE2CKA9XSY1PX9X5YPNXA4EGP4BEJHFG5UIPKG B62Y-12772?func=short-jump&jump=000181>

Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020-04-05]. Dostupné z:
<https://aleph.nkp.cz/F/1LV7GKEBNE2CKA9XSY1PX9X5YPNXA4EGP4BEJHFG5UIPKG B62Y-19585?func=short-jump&jump=000261>

Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020-04-05]. Dostupné z:
<https://aleph.nkp.cz/F/1LV7GKEBNE2CKA9XSY1PX9X5YPNXA4EGP4BEJHFG5UIPKG B62Y-49394?func=short-jump&jump=000151>

Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020-04-05]. Dostupné z:
<https://aleph.nkp.cz/F/1LV7GKEBNE2CKA9XSY1PX9X5YPNXA4EGP4BEJHFG5UIPKG B62Y-15003?func=short-jump&jump=000191>

Databáze Národní knihovny ČR. *Národní knihovna České republiky* [online]. © 2012 [cit. 2020-04-05]. Dostupné z:
<https://aleph.nkp.cz/F/1LV7GKEBNE2CKA9XSY1PX9X5YPNXA4EGP4BEJHFG5UIPKG B62Y-61807?func=short-jump&jump=000171>

Kruh. *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. © 2006–2008 [cit. 2020-05-07].
Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1695>

O knihách a autorech. *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. © 2006–2008 [cit. 2020-05-07]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=170>

O nás. *Fortuna Libri* [online]. © 2019 [cit. 2020-04-03]. Dostupné z:
<https://www.fortunalibri.cz/o-nas/>

O nás. *Jonathan Livingston* [online]. [cit. 2020-4-4]. Dostupné z:
<http://www.jonathanlivingston.cz/>

O nás. *Kodudek* [online]. [cit. 2020-04-04]. Dostupné z: <https://www.kodudek.cz/cs/o-nas>

O nás. *Take Take Take* [online]. [cit. 2020-04-05]. Dostupné z: <https://taketaketake.cz/o-nas/>

Z historie karlínských Knappů. *Kořeny* [online]. © 2006 [cit. 2020-04-03]. Dostupné z: <http://www.atakstudio.cz/download/koreny.pdf>